

XVIII. ASIR ŞÂİRİ NEVRES-İ KADİM VE SA'DÎ-Yİ ŞÎRÂZÎ'NİN KASİDESİNE YAZDIĞI FARŞÇA TAHMÎSİ*

Serpil Koç **
Tuba Bal***

Öz

XVIII. asrın ortalarında yaşamış olan Nevres-i Kadîm, gerek şiir gerekse de nesir alanında klâsik Türk edebiyatının tanınmış sîmâlarından biridir. Aslen Kerküklü olan Nevres'in hayatı hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla birlikte, kaleme aldığı manzum ve mensur eserleri hayatı ile ilgili bazı bilgileri ihtivâ etmesi bakımından ayrı bir öneme sâhiptir. Bu eserlerine, sürgün yüzünden gurbette geçen hayatını aksettirebilmiştir. Eserleri arasında, şâiriyet üslûbunun tespiti açısından Nevres'in Türkçe Divanı kadar Farsça Divanı da kendisinin Fars diline ve edebiyatına vukûfiyetini gösteren kıymetli bir eserdir. Öyle ki Farsça Divanı ile Nevres, Türkçe şiirlerinde olduğu gibi Farsça şiir söylemedeki başarısını ortaya koymuştur. Gazel nazım şeklinin daha fazla yer aldığı bu divan; kasîde, târih, tahmîs, sâkînâme, muammâ, lugaz, rubâî, kıt'a, müfred gibi diğer nazım şekillerinden müteşekkildir. Bilhassa bu divanındaki Sa'dî-yi Şîrâzî ve Örfî-yi Şîrâzî gibi İnan edebiyatının büyük şâirlerinin kasîdelerine yazdığı 97 bentten müteşekkil iki tahmîs, onun şâirliği üzerinde bu iki şâirin güçlü etkisini göstermektedir.

Nevres-i Kadîm'in hayatı, eserleri ve edebî şahsiyetiyle alâkalı olarak gerçekleştirilen bu çalışmada; Nevres'in hayatının şahsî tarafını ilgilendirmesi bakımından müderrisliğe tâyin olmasına vesîle olan Sa'dî-yi Şîrâzî'nin kasîdesine yazmış olduğu tahmîs üzerinde duruldu. Sa'dî'nin klâsik Türk şiirine etkisi bağlamında ilgili tahmîsten hareketle, Nevres-i Kadîm'in şâirlik yönünün değerlendirilmesi hedeflendi.

Anahtar Kelimeler: İnan Edebiyatı, Klâsik Türk Edebiyatı, Nevres-i Kadîm, Nevres'in Farsça Divanı, Sa'dî-yi Şîrâzî, Tahmîs.

XVIII. Century Poet Nevres-ı Kâdim and His Persian Tahmîs to Saadi Shirazi

Abstract

Nevres-i Kâdim who lived in the mid-18th Century is one of the distinguished figures in classical Turkish literature in the fields of both Poetry

* Araştırma makalesi/Research article; Doi: 10.32330/nusha.1001211

** Dr. Öğr. Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü (Artuklu/Mardin), e-posta: serpilkockonuksever@artuklu.edu.tr, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-2353-27852>

*** Dr. Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü (Fatih/İstanbul), e-posta: tuba@stageplusevent.com, Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-3480-6438>

Makale Gönderim Tarihi: 27.09.2021

Makale Kabul Tarihi : 25.02.2022

and Prose. Although the information about Nevres, who was originally from Kirkuk, is very limited, his scholarship on poetry and prose works are of particular importance in that they contain some information about his life. In these works, he was able to reflect on his life abroad in exile. In respect of resolving his poetry style, among his works, Nevres' Persian Diwan is as valuable as his Turkish Diwan showing his proficiency in the Persian language and literature. With his Persian Diwan Nevres manifested his success in writing Persian poetry, as in Turkish poems. In this Diwan which consists mostly of gazel poetries, other poetry styles like qasida, time-writing, tahmîs, sâkînâme, muamma, lugaz, rubaie, kıt'a and mufred are also visible. In particular, two tahmîs parts that consist of 97 paragraphs in the diwan are written to qasidas of the great poets of Iranian literature, Sadi Shirazi and Urfi Shirazi. These two parts present the strong influence of these two poets on Nevres' poetry.

This study is about the life, the works, and the literary personality of Nevres-i Kadîm. It also focuses on the Nevres' Tahmîs that he wrote to Sadi Shirazi's qasida. This work is also important in terms of his personal life in that it led Nevres to be appointed as a Mudarris (the old status which is equivalent to modern professor). This study aimed to evaluate the poetry aspect of Nevres-i Kadîm based on the above-mentioned tahmîs in the context of Saadi's effect on classical Turkish poetry.

Keywords: Persian Literature, Classical Turkish Literature, Nevres-i Kadim, Nevres's Persian Diwan, Sadi Shirazi, Tahmis.

Structured Abstract

In Classical Turkish literature, it is possible to come across many examples in various verse forms such as kasida, kıt'a, and masnavi and especially ghazal written tahmis. Poets have generally written tahmis to the poems of sultans who were poets or poets they appreciated in terms of poetic power. Although a negative assessment was made that the tahmis written under the influence of literary, political and religious factors would harm the eloquence and rhetoric of the poem, on the other hand, there was a positive opinion that it would contribute to the improvement, transformation and variation of the poem.

Nevres-i Kadim, one of the literary figures of the 18th century, who is the subject of our study, is an important character that has made a name for himself with his works in both poetry and prose. Studies on his works; It has revealed the fact that Nevres' fame in the literary field is due to her poetic works rather than her prose works. At the same time, the fact that Nevres was appreciated by popular poets such as Namık Kemal and Muallim Naci is the convincing proof that the fame Nevres gained in the field of poetry continued in Turkish literature after the Tanzimat.

Nevres-i Kadim, like many poets of the period, gave importance to harmony rather than meaning in his poems; he became a follower of the classical style by heading towards to elegant, clear and witty utterances, far from mannerism, and poetized in the nature of Nabi and Nedim. In terms of determining Nevres's poetic style, Turkish Divan of him is a valuable work that reveals the poet's knowledge of divan poetry. In this sense, some sources mention him as one of the distinguished poets of the period who speaks new words and the owner of style. In addition, he was able to successfully reflect the feeling of homesick that he lived in his poems. Nevres-i Kadim, who is known for his calligraphy as well as his poetry, is superior and more successful than Osman Nevres, the poet who has the same pseudonym with him in terms of poetry, according to some literary historians.

Nevres' Persian Divan is an important work that shows the poet's knowledge of Persian language and literature. The divan, of which the text of criticism was prepared by considering three of the 12 copies of the work; consists of 1210 couplets in total containing the leading verse forms and verse types of divan poetry that includes 312 couplet kasida (ode), 33 couplet history, 97 verse tahmis, 63 couplet sakiname, 434 couplet ghazal, 48 couplet muamma and lugaz, 16 couplet rubâi and quatrain, 13 couplet müfred. The two tahmises in the Persian Divan of Nevres which he wrote to the odes (kasida) of Urfi-yi Şirazi and Sadi-yi Shirazi, two of the greatest poets of Persian literature, is noteworthy that in terms of reveal his poetic talent and success in Persian poetry as well as in Turkish poetry.

Sadi-yi Shirazi, known for his two famous works Bostan (Sadiname) and Gulistan, is a great poet who has been influential on poets after him in terms of his poetic power in Turkish literature as well as in Iranian literature. The tahmis, which Nevres wrote successfully for Sadi-yi Shirazi's ode in his Persian Divan, in terms of both meaning and language, states that Nevres is a strong poet in terms of meaning as well as his poetic style, and in this respect, shows he has similarity with Sadi.

Correspondingly in this work, an introductory part in which a general evaluation of tahmis in musammat verse forms is presented After that the titles of Sadi-yi Shirazi, Nevres-i Kadim in Turkish Literature are carried out. Also the tahmis that Nevres wrote to Sadi's ode (kasida) in his Persian Divan has been discussed in the context of the influence of Sadi-yi Shirazi in Turkish literature and the said tahmis; It was translated into Turkish after being analyzed in terms of the reason for writing, form and content.

Based on this tahmis written to kaside of Sadi-yi Shirazi which caused Nevres to be appointed as a professor in terms of his personal side of his life, it was also aimed to evaluate the poet's side of the poet.

Giriş

Arapça; “inci dizilmiş ip, gerdanlık” anlamında -sımt kökünden türeyen musammat, “inci dizisi” anlamına karşılık gelmektedir. Bir nazım türü olarak musammat, mısra sayısı birbirine müsâvî üçten az ve ondan fazla olmayan mısralar arasında tekrarlanan ve mısra sayısına göre; müselles, murabba muhammes, müseddes, müsebbâ, müsemmen, mütessa, muaşşer olarak adlandırılan değişik sayıdaki bentlerden oluşmuş nazım şekillerinin genel adıdır. Arap edebiyatında, “süslü, tezyin edilmiş” anlamına karşılık gelen müveşşah adıyla tetkik edilen musammat, kâfiyeli söz ve söz öbeklerini ihtivâ eden beyitleri adlandırmada kullanılmıştır. Abbâsî Devleti’nin ilk devresinde yetişen ve Arap şiirine getirdiği yeni üslûpla mâruf Ebû Nüvâs (ö. 198/813 [?])’ın şiirleri, ilk musammat örnekleri arasındadır.

İran edebiyatında Farsça ilk musammat örnekleri, İranlı şâir Menûcihrî (ö. 432/1040-41 [?]) tarafından müseddes, yani altılı şeklinde kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında, kâfiye örgüsünün şâirlere sağladığı imkânlarla dört, beş veya altı bentli musammatlar, şâirler için gazelden sonra ikinci sırada gelmiştir.

Klâsik Türk edebiyatı literatüründe musammat;

a) mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün ve müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün gibi her mısra iki eşit parçaya bölünerek her beytinde dört mısra çıkan gazel ve kasîdeler

b) Aynı vezinde üç ve daha fazla mısralı değişik sayıdaki bentlerden oluşan nazım şekillerinin genel adı olarak iki farklı anlama karşılık gelmektedir.

Musammat nazım şekilleri içerisinde, beş mısralı bentlerden oluşan ve Arapça “beş” sayısına karşılık gelen –hams sözcüğünden türemiş tahmîs, “beşleme” anlamına karşılık gelmektedir. Terim anlamıyla tahmîs; bir gazele ya da kasîdeye âit bir beytin önüne aynı vezinde birinci mısra ile kâfiyeli üç mısranın getirilmesiyle oluşan nazım şeklidir. Tahmîs, musammatlar içerisinde en yaygın kullanılan nazım şeklidir. Bilhassa da aralarında klâsik Türk şiirinin son dönem büyük şâirlerinden Şeyh Galib (ö. 1213/1799)’in de olduğu, İzzet Molla (ö. 1786-1829) ve Leylâ Hanım (ö. 1847) gibi divan sâhibi şâirlerin, en çok tahmîs yazan şâirler olduğuna; klâsik Türk edebiyatının en büyük şâirlerinden Fuzûlî (ö. 963/1556) ve Bâkî (ö. 1008/1600) gibi şâirler ile I. Süleyman (ö. 974/1566) ve III. Selim (ö. 926/1520) gibi şâir padişahların ise şiirlerinin daha çok tahmîs edilmiş olduğuna işâret edilmektedir.

Farklı usûllerde oluşturulmuş tahmîs örneklerine rastlamak mümkündür. Buna göre; bir manzûmenin her beytinin önüne o beyitle aynı vezinde üçer mısranın getirilmesiyle oluşturulan tahmîs ‘alâ’l-asl usûlünde, getirilen

mısrâların ilgili beytin ilk mısraî ile ve beşinci mısraîların da ilk beşinci mısraî ile kâfiyeli olması şarttır.

Tahmîs ‘alâ’l-asl’ kâfiye düzeni şu şekildedir: aaa(aa), bbb(ba), ccc(ca)...

Bir diğer usûl ise beyte getirilecek mısraîların o beytin iki mısraî arasına getirilmesiyle oluşturulan tahmîs beyne’l-mısra’ayn’dır. Türk edebiyatında tahmîs-i mutarraf diye de adlandırılmaktadır.

Tahmîs beyne’l-mısra’ayn/ tahmîs-i mutarraf adı da verilen taştirlerin kâfiye düzeni şu şekildedir:

(a)aaa(a), (b)bbb(a), (c)ccc(a)....

İran edebiyatından Türk edebiyatına geçmiş tahmîsin bir başka türü de telmîdîdir. Bu usûl, bir manzûmeye âit her beytin önüne farklı dilde yazılmış üçer mısraî getirilmesiyle oluşturulmaktadır.

Tahmîs ile ilgili yapılan araştırmalar, tahmîsin ortaya çıkışına dâir kesin bilgiler ortaya koymasa da XIV. ve XV. asırlarda Bağdat, Cezîre, Şam ve Mısır’da yaygın kullanılan bir nazım şekli olduğuna; tahmîs yazımında edebî, idârî ve siyâsî, dinî âmillerin etkisine işâret etmektedir.

Beyitlerin önüne getirilen üçer mısraînın vezin, kâfiye, redif gibi unsurlar kadar bu mısraîların mânâ bakımından da asıl beyitle uygunluğuna riâyet edilmesi esasına göre tahmîs yazan şâirin şiirine tahmîs yazdığı şâir ile kendini şâiriyet gücü bakımından denk görmesi, tahmîsde edebî âmilin bir göstergesi sayılmıştır.¹

Öte yandan şâirlerin yöneticileri tarafından korunup taltif edilmedikleri gerekçesiyle yeni şiirler yazmak yerine önceki şâirlerin şiirlerine yönelmeleri; âhirette mükâfat kazanılacağı ümidiyle Peygamber için kaleme alınan şiirler başta olmak üzere dindar şâirlerin ün kazanmış şiirlerini tahmîs etmeleri, tahmîs türünün ortaya çıkmasında şâirleri tahmîs yazmaya sevk eden siyâsî ve dinî âmiller olarak değerlendirilmiştir.²

Gerek edebî gerek siyâsî ve dinî âmillerin etkisiyle yazılan tahmîslerin bir taraftan şiirin fesâhat ve belâgatına hâlel getireceği yönünde menfî bir değerlendirme yapılırken diğer taraftan şiirin gelişim, dönüşüm ve değişimine katkı sağlayacağı yönünde müspet bir kanaat da hâsıl olmuştur.³

Klâsik Türk edebiyatında başta gazel olmak üzere kasîde, kıt’a, mesnevî gibi diğer nazım şekillerinin tahmîs edildiği çok sayıda örneğe rastlamak mümkündür. Şâirler, genellikle şâir padişahların ya da şâiriyet gücü bakımından takdir ettikleri şâirlerin şiirlerini tahmîs yapmışlardır. Ancak yine de tahmîsin bir başka şâirin şiirine yapılması kat’î bir kural olmadığına işâretle, şâirin kendisine âit bir manzûmeyi tahmîs ederek muhammes hâle

getirdiği örnekler de mevcuttur. Türk edebiyatında bu türde tahmîsler, tahmîs-i gazel-i hûd olarak bilinmektedir.⁴

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde; Nevres-i Kadîm'in Farsça Divanı⁵'ndaki Fars edebiyatının en büyük şâirlerinden Sa'dî-yi Şîrâzî'nin kasîdesine yazmış olduğu tahmîs, şekil ve muhtevâ özellikleriyle incelenip tercüme edilecektir.

Türk Edebiyatında Sa'dî-yi Şîrâzî

Sa'dî-yi Şîrâzî, İran edebiyatında olduğu kadar Türk edebiyatında da şâiriyet gücü bakımından kendinden sonraki şâirler üzerinde etkili olmuş büyük bir şâirdir. Bilhassa Sa'dî'nin *Bostân* (*Sa'dînâme*) ve *Gülistân* adlı iki mühim eserine Türk edebiyatında yapılmış şerhler ve tercüme, bu etkinin en somut nişânesidir.

Hayatı hakkında bilgiler tam olmasa da yeterli bir kanaat oluşturması bakımından mevcut kaynaklar Sa'dî-yi Şîrâzî (ö. 691/1292)'nin ilk gençlik yıllarının İran'da Moğol tehdidinin başladığı döneme rastladığına işâret etmektedir. Nisbesinden anlaşılacağı üzere Şîraz'da dünyaya gelen Sa'dî, ilk derslerini babasından almış; babasının ölümünden sonra da eğitimine dedesi Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî'nin himâyesinde devam etmiştir. Moğol istilâsıyla, ilk dinî ve edebî ilimleri tahsil ettiği Şîraz'dan ayrılarak dönemin bilim merkezi olan Bağdat'a gitmiş ve Bağdat Nizâmiye Medresesi'nin meşhur âlimlerinden dersler almıştır. Uzun yıllar süren Mekke, Hicaz, Şam, Lübnan ve Rum dolaylarına yaptığı seyahatlerin ardından Sa'dî, Moğol tehdidinin baş gösterdiği Bağdat yerine Şîraz'a geri dönerek ömrünün son yıllarını, burada inzivâya çekilip ibâdetle geçirmiştir.⁶

Sa'dî-yi Şîrâzî, İran edebiyatında; hamâsî şiir tarzında İran'ın millî şâiri Firdevsî ve büyük kasîde ustası Enverî'den sonra Fars şiirinin üç peygamberinden biri kabul edilmiştir.⁷ Şiirle fikri ve hayatı birleştiren bir ahlâk şâiri⁸ olarak değerlendirilen Sa'dî'nin "Sa'dînâme" olarak da bilinen *Bostân* adlı mesnevîsi ve ihtivâ ettiği Farsça ve Arapça şiirlerle "Gülistân" adlı mensur eseri, onun bu yönünü ortaya koyan aynı zamanda lafız ve mânâ sanatındaki mahâretini gösteren iki önemli eseridir.⁹

Ahlâkî ve hikemî konulara dâir didaktik hikâyelerin yer aldığı bu iki eserin Türk edebiyatındaki pek çok şâir ve yazar üzerinde etkisi, Sa'dî'nin diğer özgün eserlerine kıyasla daha çok görülmektedir. Edebî sahâda, *Bostân* ve *Gülistân*'a yapılmış tercüme ve şerhler bu durumun müşahhas delilleridir.¹⁰ Ayrıca uzun yıllar Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuş olmasıyla bu iki eser, Türk eğitim tarihiyle ilgili önemli kaynaklar arasında gösterilmektedir.¹¹

Sa'dî'nin Fars dili ve edebiyatı sahâsının en büyük ve en iyi şâirleri arasında anılmasında, onun fesâhat ve belâgatteki üstünlüğü; bilgili, kültürlü

ve tecrübeli olması; eserlerinde ahlâkî ve içtimâî konuları işlemesi, gazel ve kasîdeye yenilikler getirmesi; vaaz, hikmet ve hidâyet gibi konularda nüktedan bir üslûp izlemesi gibi ayrııcı özellikleri dikkat çekmektedir.

Sa'dî-yi Şîrâzî, manzum ve mensur çok sayıda eser kaleme almıştır:

Sa'dî'nin manzum eserleri içerisinde âhlak, terbiye, vaaz ve tahkik konularında on babdan müteşekkil eseri olan *Bostân*, ilk sırada gelmektedir. *Kasâ'id-i 'Arabî*, *-Kasâ'id-i Fârsî*, *Merâsî*, *-Mülemma'ât* ve *Müşelleşât*, *Tercî'ât*, *Tayyibât*, *Bedâyi'*, *Havâtîm*, *Gazeliyyât-ı Kadîm*, *Sâhibiyye* ise diğer manzum eserleridir.¹² Bu manzum eserlerinin dışında, "*Kerîmâ*" adlı bir mesnevînin de Sa'dî'ye nispet edildiğine işaret edilmektedir.¹³

Fars edebiyatının şâheserlerinden sayılan *Gülistân* başta olmak üzere, *Takrîr-i Dibâce*, *Nasihâtü'l-mülûk*, *Risâle-i 'Akl u 'İşk*, *Risâle-i Enkiyâmü*, *Mecâlis-i Pencgâne*, *Risâle-i Selâse* adlı eserler ise Sa'dî'nin mensur eserleri arasındadır.¹⁴

Avcıoğlu'nun "*Sa'dî-yi Şîrâzî'nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatında Yeri*" adlı çalışmasında, Sa'dî'nin Türk Edebiyatındaki yeri ve etkisi; *Tezkirelerde Sa'dî ve Etkisi* (XV. asırdan Alî Şîr Nevâî'nin Mecâlisü'n-Nefâyis adlı tezkiresiyle başlayıp XX. asra kadarki bazı tezkireler üzerinden) *Divanlarda Sa'dî ve Etkisi* (XIV. ve XVIII. asrın sonu, XIX. asrın başlarını ihtivâ eden yaklaşık beş yüz taranmış divan üzerinden) ve *Nazîre Mecmualarında Sa'dî* olmak üzere üç ana başlık altında incelenmiştir.¹⁵

Sa'dî-yi Şîrâzî ve eserlerinin Türk edebiyatına etkisi bağlamında bu çalışmanın "*Divanlarda Sa'dî ve Etkisi*" başlıklı bölümünde, XIV. asır şâirlerinden Ahmedî (ö.815/1412-13)'nin divanıyla başlayıp aralarında Fâtih Sultan Mehmed ve Kânûnî Sultan Süleyman'nın divanlarının da bulunduğu, XVIII. asrın sonunu ve XIX. asrın başlarını ihtivâ eden yüze yakın divandan örnek beyitlerle, klâsik Türk edebiyatında *Bostân* ve *Gülistân* adlı eserler üzerinden Sa'dî'nin etkisi ortaya koyulmuştur. Bu şâirler arasında; Vâsık (ö.1165/1751), Mehmed Şerif Efendi (ö.1790), Yusuf Hakkı (ö.?), Âsım Ârif-zâde (ö.1150/1737), Hafîd (ö.1228/1813), Arpaemîni-Zâde Sâmî (ö.1146/1734), Ahmed Neylî (ö.1161/1748), Dâniş (ö.1189/1775), Saîd Giray (ö.?), Şehdî Osman Efendi, (ö.1183/1770), Kâni (ö.1791), Nüzhet (ö.1192/1778), Ahmed Vesîm (ö.?), Sünbülzâde Vehbî (ö.1809), Âsaf (ö.?), Garîbî (ö.1210/1796), Seyyid Mehmet Burhân (ö.?), Kâil (ö.?), Yahyâ Kâmi Efendi (ö.?), Hanyalı Nûrî Osmân (ö.1230/1815) gibi XVIII. asır divan şâirlerinin çağdaşı asıl adı Abdürrezâk Nevres olan Nevres-i Kadîm (ö. 1175/1762)'in ismine rastlamadık.

Bundan mütevellit çalışmanın bundan sonraki bölümünde; XVIII. asır divan şâirlerinden Nevres-i Kadîm ve Farsça Divanı'nda yer alan Sa'dî'nin

kasîdesine yazdığı tahmîs, Türk edebiyatında Sa'dî-yi Şîrâzî'nin etkisi bağlamında ele alınacaktır.

Nevres-i Kadîm

Aslen Kerküklü olan şiiirlerinde kullandığı, Farsça *-yeni yetişen* mânâsına karşılık gelen “Nevres” mahlasıyla ve XIX. asır şâirlerinden Osman Nevres'ten tefrik için Nevres-i Kadîm¹⁶ sıfatıyla mâruf Abdürrezzâk Nevres¹⁷, XVIII. asrın gölgede kalmış edebî şahsiyetlerden biridir. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Adem Karadere'nin hazırlamış olduğu “*Nevres-i Kadîm'in Farsça Divânı*” adlı çalışmasında, divandaki G63/6 nolu gazeline âit beyitten hareketle, bu târihin 1095 olabileceğini ileri sürmüştür.¹⁸ *Hediyetü'l-Ârifin*'de Nevres'in Kerkük'de doğduğu, babasının Şehrizûr¹⁹ bölgesinden ve adının da Abdullah olduğu bilgisi kaydedilmiştir.²⁰ Devrin ileri gelen biyografi âlimi Müstakimzâde Süleyman Sadeddin (ö.1788)'in *Mecelletü'n-Nisâb* adlı biyografik eserinde ise babasının adı için Mehmed kaydının düşüldüğüne işâret edilmektedir. Bu hususta Akkaya, Nevres ile aynı dönemde yaşamış olması münâsebetiyle Müstakimzâde Süleyman Sadeddin'in verdiği bilgiye îtibar edilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Şâirin hayatı hakkında mevcut bilgiler son derece sınırlı olsa da Nevres'in hem Türkçe hem de Farsça kaleme almış olduğu manzum ve mensur eserlerinden; iyi bir âilede yetiştiği, iyi bir tahsil gördüğü ve birden fazla dil bildiği gibi eğitim hayatıyla alâkalı kanaatlar hâsıl olmuştur.²¹

8

Nevres'in şiiirdeki muvaffakiyetinin ve şöhetinin tespitinde *İzzî Târih*'i, *Metâliu'l-Âliyye fî Gurrati'l-Gâliyye*, *Vâsıf Târih*'i gibi devrin târihine kaynaklık eden eserlerden istifâdeyle ilmî araştırmalar yapanlar; Nevres'in yaşadığı dönem îtibârıyla şâirlik şöhetine nâil olmuş bir şâir olduğuna dikkat çekmektedirler. Zira bu eserlerde kendisinin edebî yönünün kuvvetinden, belîğ ve fasih bir şâir olduğundan bilhassa kasîde ve gazel nevîlerinde ustalığından, devrin diğere şâirleri arasındaki seçkin yerinden övgüyle bahsedilmektedir. Kendi devrinde şöhet bulmuş olmasına rağmen gerek hayattayken gerekse de vefatından sonra tertip edilmiş çoğu şuarâ tezkirelerinde şâirin müstakil bir yer edinmemiş olması hususunda, Nevres'in sürgün hayatı sebebiyle uzun seneler İstanbul'dan ve edebî muhitlerden uzak kalması bir fikir vermektedir. *Kâmûs'ü-l Âlâm*, *Sicilli Osmanî*, *Osmanlı Müellifleri*, *Hediyetü'l-Ârifin* gibi eserlerde Nevres'ten kısaca bahsedilmiş, teferruatlı bilgilere yer verilmemiştir. Nevres hakkında geniş ve ayrıntılı bilgilere ulaşılması bakımından, Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi'neki Ömer Faruk Akgün tarafından yazılan “Nevres” maddesi, yegâne kaynak telakkî edilmektedir.²²

Nevres ve eserleri hakkında yaptıkları ilmî çalışmalar netîcesinde araştırmacılar, şâirin sürgünde geçen senelerinin bizzat müsebbibinin kendisi olduğu yönünde ittifak etmişlerdir. Bu duruma sebep olarak sivri dilli ve hicivleri gösterilmektedir.²³

Devletin çeşitli kademelerinde memurluk yapan Nevres, ilk olarak memûriyete 1726'da hidmet-i kitâbî²⁴ olarak başlamış, daha sonra sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa'dan gördüğü himâye ve teşvik sâyesinde hâfız-ı kütüb²⁵ vazîfesine getirilmiştir. Bir süre sonra, ilmî ve edebî kabiliyetiyle sadrâzamanın iltifatını kazanan Nevres, 1732'de getirildiği hâfız-ı kütüb vazîfesinden 1734 senesinde müderrisliğe tâyin edilmiştir. 1741'de şeyhülislâm Mustafa Efendi tarafından Üsküdar'daki Sûgrâ Mahkemesi'ne kadı nâibi²⁶ olarak tâyin edilen Nevres, mevleviyet pâyesiyile de Bosna kadılığına gönderilmiştir. 1742'de bu vazîfesinden azledilip 1747'de Tokat kadılığı vazîfesine getirilinceye kadar, beş sene sefâlet ve geçim sıkıntısı çekmiştir. Bir sene süren Tokat kadılığı vazîfesinden duyduğu memnûniyetsizlik gerekçesiyle kendi rızasıyla, 1748'de ayrılarak İstanbul'a dönmüştür. Bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra bu kez de Filipe kadılığına tâyin edilmiş, ancak 1749 senesinin başlarında henüz bir yıllık örfî süre dolmadan bu vazîfeden azledilerek I. Mahmud'un fermanıyla Edirne'de birkaç ay mecbûrî ikâmete²⁷ tabii tutulup buradan da Girit'deki Resmo kasabasına sürgün edilmiştir. 1755 senesine kadar altı yılını Resmo'da sürgünde geçiren Nevres'in sürgün yeri, III. Osman'ın tahta çıkışıyla bu kez de Bursa olarak değişmiştir. III. Mustafa'nın 1757'de tahta çıkmasıyla da affedilmiş ve İstanbul'a dönebilmiştir. İstanbul'a döndükten üç ay sonra da Sadrazam Koca Râgıb Paşa tarafından Kütahya kadılığına tâyin edilmiş, ancak bu vazîfesinden de azledip 1758'de Kütahya'dan İstanbul'a geri dönmüştür. 1762'de Şeyhülislâm Dürrîzâde Mustafa Efendi'nin çabalarıyla, ikinci kez Bursa'ya sürgün edilen Nevres, Bursa'ya vardıkdan birkaç gün sonra burada vefat etmiştir. Araştırmacılar, zamanında Üftâde Câmî²⁸ hazîresinde olan kabrinin yerinin muayyen olmamakla birlikte, mezâr taşının Bursa Müzesi'de olduğuna işâret etmektedir.²⁹

Nevres-i Kadîm, (*Mebâligü'l-Hikem*³⁰, *Târîhçe-i Nevres*, *Münşeât*, *Tercüme-i Târîh-i Cihângîr Şâh*) dördü mensur; (*Türkçe Dîvân*, *Farsça Dîvân*, *Gazve-i Bedir*) üçü manzum olmak üzere toplam yedi eser kaleme almıştır.³¹

Nevres'in şâiriyet üslûbunun tespiti açısından Türkçe Divanı, şâirin divan şiirine vukûfiyetini ortaya koyan kıymetli bir eser niteliği taşımaktadır. Bu yönde bazı kaynaklar kendisinden tâze sözler söyleyen, üslûp sâhibi, devrin seçkin bir şâiri olarak bahsetmektedir. Ayrıca yaşadığı gurbet duygusunu da şiirlerine başarılı bir şekilde yansıtabilmiştir. Şâirliğinin yanı sıra hattatlığıyla da bilinen Nevres-i Kadîm, kimi edebiyat tarihçilerine göre şâiriyet yönüyle, mahlasdaşı Osman Nevres'ten daha üstün ve başarılıdır.³²

Ömer Faruk Akgün, Nevres'in şâiriyet yönünü ve şiirini şu ifâdelerle değerlendirmektedir: "*Gazelleinde kuvvetli bir şâir hüviyeti gösteren Nevres, çok müteessir olduğu gurbet hayatının yaşanmış duygu ve ıztıraplarını şiirinde ifadeye muvaffak olmuş bir şahsiyettir. Kendi hayat tercübesinden gelen şahsî unsurlara divanında yer verebilmesi, zamanının diğer şâirleri*

arasında ona bir hususiyet te'min etmiştir. Gurbette geçen yılların kendisinde doğurduğu tâlihsiz adam rûh hâleti Nevres'in manzumelerine ayrı bir renk vermiştir. Onun gurbet ıztıraplarını ve tâlihsizliğini aksettiren manzumeleri bilhassa meşhur olmuştur."³³

Nevres'in Farsça Divanı, şâirin Fars diline ve edebiyatına vukûfiyetini gösteren önemli bir eserdir. Esere âit tespit edilen 12 nüshadan, üçü³⁴ dikkate alınarak tenkiti metin hazırlanan divan; 312 beyit kasîde, 33 beyit târih, 97 bent tahmis, 63 beyit sâkînâme, 434 beyit gazel, 48 beyit muammâ ve lugaz, 16 beyit rübâi ve kıta, 13 beyit müfret olmak üzere divan şiirinin başta gelen nazım şekillerini ve nazım türlerini ihtivâ eden toplam 1210 beyitten müteşekkildir.³⁵

Nevres'in Farsça Divanı'nda yer alan Fars edebiyatının iki büyük şâirinden Örfî-yi Şîrâzî'nin ve Sa'dî-yi Şîrâzî'nin kasidelerine yazdığı iki tahmîs, onun Türkçe şiirlerinde olduğu kadar Farsça şiirlerinde de sâhip olduğu şâiriyet yeteneğini ve başarısını ortaya koyması bakımından dikkat çekmektedir. Bu münâsebetle çalışmamızda, Nevres'in Farsça Divanı'daki;

"تخمیس قصیده رعناى شیخ سعدى قُوسِ سِرُهُ" başlıklı, Sa'dî-yi Şîrâzî'ye yazdığı tahmîs; yazılış sebebi, biçim ve muhtevâ özellikleri bakımından incelenip tercüme edilecektir.

Tahmîsin Yazılış Sebebi, Biçim, Muhtevâ Özellikleri, Tercümesi

a. Yazılış Sebebi

Nevres'in hayatında aralarında devlet adamı, şâir ve âlim kimselerin olduğu, Neylî (ö.1748), Vassâfzâde Esad Efendi (ö.1778), Râgıb Paşa, Ahmet Paşa (ö.1747) gibi isimlerin güçlü tesiri olmuştur. Nevres'in bu kimseler için kaleme aldığı kasîdeleri, bu tesirin müşahhas göstergesi sayılabilir.³⁶ Bunun gibi Sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa (ö.1758) da Nevres'in memûriyet hayatında büyük bir rol oynamıştır. Zira sadrâzamdanda himâye ve teşvik gören Nevres, önce 1732'de hâfız-ı kütüb vazifesine gelmiş, sonra da 1734'de müderrisliğe tâyin olmuştur.

Akkaya, Nevres'in Münşeât adlı eserinden şâirimizin müderrisliğe geçişiyle alâkalı şu bilgileri aktarmaktadır: *"Bir gün Hekimoğlu Ali Paşa'nın sarayında devrin ileri gelen devlet adamları ve münevverleri sohbet ederlerken Hekimoğlu Ali Paşa, İranlı büyük mutasavvıf şâir Şeyh Sâdî'nin (öl.691/1292) Külliyyât-ı Asâr'ından fal açar. Tefeül neticesinde çıkan beytin bulunduğu kasideye baştan sona, toplantıda hazır bulunan Nevres'ten tahmis yazmasını ister. Nevres o gece uyumayarak üç saat zarfında Sâdî'nin:*

Tebârekallâh ez-ân nakşbend-i mâ'-i mihîn

Ki nakş-ı rûy-ı tû beste-est ü çeşm ü zülf ü cebîn

matlayla başlayan kasidesini Hekimoğlu Ali Paşa vasfında tahmîs eder. Sabahleyin görüşünü almak için, kendisi de divan sâhibi bir şâir olan devrin şeyhülislâmı İshak Efendi'ye (öl.1147/1734) tahmîsini sunar. Şiiri çok beğenen şeyhülislâm, Nevres'i de yanına alarak Sadrazam Hekimoğlu Ali Paşa'nın huzuruna çıkıp tahmîsi ona takdim eder. Bunun üzerine Hekimoğlu Ali Paşa 1147 (1734) yılında Nevres-i Kadîm'i müderrislik vazifesi ile taltif eder, daha pek çok caizeyle onu mükafatlandırır."³⁷

Nevres, kaleme almış olduğu bu tahmîs sâyesinde ilmiye sınıfına dâhil olmuştur. Ancak müderrisliğe hangi medresede başladığına dâir kesin bilgi olmamakla birlikte, Müstakimzâde'nin, "*dâhil-i sahn-ı silsile-i tedris...eylemişdi*" ifâdesinden bu medresenin Sahn medreselerinden biri olabileceği tahmin edilmektedir.³⁸

b. Biçim Özellikleri

Nevres-i Kadîm, Sâ'dî-yi Şîrâzî'nin Külliyyâtı'ndaki vaaz, nasîhat ve tevhidin yanı sıra zamanın hükümdar, vezir ve ileri gelenleri için yazılmış kasîdelerden oluşan "Kasâ'id-i Fârsî"de yer alan "در ستایش صاحبديوان"³⁹ başlıklı, altmış beyitlik kasîdesini tahmîs etmiştir.

Nevres'in bu kasîdenin elli beytinin her bir beytine vezin, kâfiye ve anlam açısından uygun üçer mısra ekleyerek yazmış olduğu tahmîs, elli bentten, yani 125 mısradan oluşmaktadır.

Tahmîs, aruzun müctes bahrinde (Müctes-i müsemmen-i mahzûf) Mefâilün/ feilâtün/ mefâilün/ feilün vezin kalıbında yazılmıştır. Bentlerin kâfiye düzeni; aaa(aa), bbb(ba), ccc(ca), ddd(da)... şeklindedir. Bentlere göre kâfiye türleri çeşitlilik göstermektedir. Bu çeşitliliğin izharı bakımından birkaç örnek⁴⁰:

Birinci bentte geçen; "تمكين، آيين، چين، مہين، جبين" kelimelerinde revî harfi olan "ن"dan önce gelen "ى" ridf harfiyle kâfiye, mürdef kâfiyedir. Yine üçüncü bentte geçen;

"جهان، زمان، مكان، آسمان" kelimelerinde revî harfi olan "ن" dan önce gelen "ا" ridf harfiyle kâfiye mürdef, mısra sonlarında kâfiyeden sonra tekrarlanan "نمىتاب" kelimesi ise rediftir.

Yirmi birinci bentte geçen; "حمایت، دولت، عزت، نعمت" kelimelerinde tek ses benzerliği "ت" harfi olmasıyla kâfiye, mücerred kâfiye olup mısra sonlarında kâfiyeden sonra tekrarlanan "او" kelimesi ise rediftir.

Kırk altıncı bentte geçen "نهفت، نخفت، آشففت، گفت" kelimelerinde revî harfi "ت"den önce ridf harflerinin dışında "ف" sakin harfinin gelmesiyle kâfiye, mukayyed kâfiyedir.

Nevres'in bu tahmîsinde başta mürdef kâfiye olmak üzere sıklıkla mücerred ve mukayyed kâfiyeleri kullandığı dikkat çekmektedir. Ayrıca şâirin isimle ismin, fiille fiilin, zarfla zarfın kâfiyeli kullanım esasının hâkim olduğu klâsik kâfiye anlayışının dışına çıktığı da görülmektedir. Buna göre; otuz beşinci bentte "حالاً، كجاً، واويلاً، مرا" kırk üçüncü bentte "أدم، آدم، يادم، فرستادم" örneklerinde olduğu gibi kurulan kâfiyeler gramer bakımından aynı fonksiyonda değildir. Elli bentlik bu tahmîsin on sekizi rediflidir. Redifler genellikle kelime, ek ve kelime şeklinde olup on ikinci bentte

"أدم ز تلخی هجر" örneğinde olduğu gibi kelime gurubu hâlinde redifin de olduğu dikkat çekmektedir.

c. Muhtevâsı

Manzûmede; Hz. Âdem, Hz. Yûsuf, Hz. Muhammed, İbn Mukle, İlhan, Âsaf, Mahmud, Bîdil, Sahbân, Sûdî gibi peygamberler ve önemli şahsiyetler bazı telmih ve teşbihlere konu olmaktadır.

Dördüncü ve beşinci bentlerin tahmîs beyitlerinde, Hz. Âdem ile yaradılışın mâhiyetine işâretle, güzellik bakımından memduhun da onun soyundan gelenlerden üstün olduğuna dikkat çekilmektedir.

Sekizinci bentte, kıskançlık, şehvet ve fitnelere karşısında haksızlığa uğrayıp zindana düşenler, Hz. Yûsuf ile özdeşleştirilmektedir. Yine yirmi birinci bentte, halkın bolluk ve refah içinde olması, Hz. Yûsuf gibi ileri görüşlü ve adâletli bir yönetici olma vasıflarına sâhip memduhla ilişkilendirilmektedir.

Otuz ikinci bentin ikinci mısırâmında geçen "risâlet"den kasıt Hz. Muhammed'dir. İlim, irfân gibi insânî vasıflar bakımından üstün görülen memduhu vasfetmede âciz kalınacağına işâretle, yemin-i lağv hükmümce bentin ilk iki mısırâmında yemin kastı olmadan önce Allah'a sonra da Hz. Muhammed'in nuru üzerine yemin edilmektedir.

Abbâsiler devrinde yaşamış hattatlığıyla meşhur Abbâsî veziri İbn Mukle (ö. 328/940)⁴¹ belâgat, lûgat, şiir ve edebiyat gibi çeşitli ilim ve sanatlardaki vukûfiyetiyle devrin en tanınmış sîmâları arasındadır. Onuncu bentin tahmîs beyitinde zikredilen bu tarihî şahsiyet, Nevres'in şâiriyet gücü bakımından kendisini kıyas ettiği bir mukâyese unsuru olarak dikkat çekmektedir.

Moğol hükümdarlarının kullandığı bir unvan olan "ilhan" İlhanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Hülâgû'la ilişkilendirilmektedir.⁴² Divan şiirinde ise yağmacı ve kötü bir hükümdar olarak zikredilen Hülâgû, zulmü temsil etmektedir.⁴³ Manzûmenin on sekizinci ve yirmi sekizinci bentlerinin tahmîs beyitlerinde geçen ilhan lafzıyla kastedilen adâleti tesis eden, mülkün hâmişî Sâhibdîvan Şemseddin el-Cüveynî'dir. Şiirde memduh İlhan ile kıyaslanarak yüceltilmektedir.

Hız. Süleyman'nın fazîlet sâhibi meşhur veziri Âsaf b. Berahyâ'nın adıyla mâlûm olmuş "Âsaf" tâbiri, İslâm ülkelerinde övgü sıfatıyla sâdramlar ve vezirler için kullanılan bir terimdir.⁴⁴ Şiirin on sekizinci ve yirmi ikinci bentlerinde, âdaletli, yüce, fazîletli oluşuyla memduh, Âsaf'a benzetilmektedir.

XVIII. asrın önemli padişahlarından biri olan I. Mahmud, iç ve dış meselelerde izlemiş olduğu denge politikasıyla, devlet yönetiminde oldukça başarılı olmuştur. Kaynaklarda kendisinin halkın meseleleriyle yakından ilgilendiğine işâret edilmektedir. Taşrada merkezi gücünü sağlamaya çalışırken halkı âyanların ve taşradaki yöneticilerin baskı ve haksızlıklarından korumak amacıyla, 1153/1740'da bir adâletnâme neşretmiştir.⁴⁵ III. Ahmet'ten sonra I. Mahmut ülkede tesis ettiği adâletle, huzur ortamını sağlamıştır. Manzûmenin on sekizinci bentinde padişahın yetki verdiği vezirinin âdilâne yaklaşımlar içinde olduğuna işâretle, memduh Âsaf'a; âdaleti tesis etmiş olmasıyla padişah da adı zikredilmeden Hız. Süleyman'a benzetilmektedir.

Manzûmenin otuz yedinci bentinde İran şiirinde sebk-i Hindî üslûbunun önemli temsilcilerinden Bîdil (ö. 1133/1720)⁴⁶ ile şâiriyet yönü bakımından kendini mukayese eden Nevres, bu yönüyle Bîdil'i kendinden üstün gördüğüne; manzûmenin kırk ikinci bentinde ise fesâhat ve belâgat yönüyle, kendi şiirinin câhiliye devrinin fesâhat ve belâgatıyla meşhur şâiri Sahbân el-Vâilî (ö. I. yüzyılın sonları / VIII. yüzyılın başları)⁴⁷'nin şiirinden daha güçlü olduğuna işâret etmektedir. Yine manzûmenin otuz sekizinci bentinde, Sâ'dî'nin Gülistân ve Bostân adlı eserlerini şerh etmiş Osmanlı şâiri Sûdî Bosnevî (ö.1007/1599 [?])⁴⁸ ile Sâ'dî'nin kasîdesine yazmış olduğu tahmîsle Nevres'in "Ey Sûdî" hitabıyla kendine seslenerek bir ilişki kurmaya çalıştığı akla gelmektedir.

Diğer eserlerinde de olduğu gibi bu manzûmeden hareketle, Nevres'in Farsça şiirlerinde de çektiği gurbet ızdırabından ve yaşadığı sıkıntılardan ötürü yer yer felekten şikâyetçi olduğunu söylemek mümkündür. Ancak kırk üçüncü bente olduğu gibi memduhunun sokağında ona yakın olmaktan duyduğu memnuniyeti de samimi bir dille ifâde etmektedir. Kırk altıncı ve kırk yedinci bentlerde ise vefâsız dostlarından serzeniş etmektedir. Yine manzûmenin on iki, on üç, on dört, on beş, on altıncı ve on yedinci bentleri arz-ı hâl mâhiyetindeki bölümlerdir. Manzûmenin yirmi dördüncü bentinde, Nevres'in Münşeât adlı eserinden de aktarıldığı gibi tahmîsin yazılış sebebine işâret edilmektedir.

Nevres manzûmenin otuz yedinci bentinde şâiriyet yönü bakımından mukayese ettiği sebk-i Hindî üslûbunun önemli temsilcilerinden Bîdil'den kendini başarısız gördüğünü ifâde etse de mânâ ve lafzın ön planda olduğu sebk-i Hindî üslûbunun etkisinde kaldığı görülmektedir:

Manzûmenin onuncu bentinde;

"خیال وصف تو ما را دگر نمی‌شاید

گمان مبر که ز شوره زمین گهر زاید"

[*Seni methetmenin hayaline mecalimiz olmaz/ Şüphesiz çorak topraktan cevher doğmaz*]

diyerek Nevres, medih gücünün kifâyetsizliğine işâretle, kendisini kurak toprağa benzeterек şiire anlatım derinliği kazandırmaktadır.

Yirmi altıncı bentte geçen; نور شب- nûr-i şeb; نور سیاه- nûr-i siyâh terkiplerinde, "nûr" siyahla anılmaktadır.⁴⁹

Sebk-i Hindî üslûbunun özelliklerinden olan anlatımı güçlendirmek için halk diline yakınlaşma çabası, Nevres'in manzûmesinde de geçen bazı ifâdelerle belirginlik kazanmaktadır. Örneğin; birinci bentin,

"زهی تصرف تصویر صورت تمکین"

beşinci bentin;

"چه حسن و این چه سعادت چه دولت است اما "چه لمعه..."

"خمیر مایه ذات تو از کجاست کجا"

Nevres, manzûmede akla uygun "tebliğ" ve akla uygun olmayan "iğrak" türünde mübalağalı ifâdelere de yer vermiştir. Memduhun hazan bağının her zaman çiçek açan baharına benzemesi; onun methini etmeye kimsenin gücü yetmeyeceğine ve bu işe kalkışmanın da değersiz bir uğraş olacağına işâretle, sıfır rakamıyla bir ilişkilendirme yapılması; sevgilinin belinin incelik ve zariflik bakımından hayale benzemesi; sevgilinin yüzünün ay gibi geceyi aydınlatması; ayın, yıldızların ve diğer gezegenlerin sevgilinin ışığından aydınlanması, sevgilinin güzelliğindeki siyah nurunun aydınlık fecre benzemesi; sevgilinin güzelliğinin misk kokular saçan gül yaprağına benzemesi; sabâ rüzgârının sevgilinin sokağında esmesi; sevgilinin ayak bastığı toprağın cennete benzemesi; güneş gibi sevgilinin yüceliği karşısında herkesin bir zerreye benzemesi; sevgilinin vuslatından uzak olanın bir çember etrafında dönen bir dâireye benzemesi gibi...

Tercümesi**Birinci Bent**

ز هـی تصـرف تصـویر صـورت تمـکین
 ز هـی تصـنع و ایـجاد و قـدرت آیـین
 چـگونـه محـو نباشـد نگار خانـه چـین
 تبـارکـالله از آن نقـشـبند مـاء مـهـین⁵⁰
 که نقـش روی تو بستـ و چشم و زلف و جبـین

Ne güzel! İhtişamlı bir tasvir çizimi

Ne güzel! Bir yaratma, süsleme ve bezeme kuvveti

Nasıl harap olmaz böylesi bir güzellik karşısında nigâristân-ı Çin güzelliği? ⁵¹

Tebârekallah, zayıf ve güçsüz su damlasını eyledi değerli

Gözle, saçla, alınlı da donattı yarattığı seni

İkinci Bent

چو نور دیده به دیده نهان و پیدایی
 اگر بصیرت مردم بگویمت شایبی
 نگویم آنکه به این گونه و به آن سایی
 چنانکه در نظری, در صفت نمی آیی
 منت چه وصف بگویم تو خود در آینه بین

Gizli ve âşikârsın gözde, göz nuru olan sen!

Yaraşır sana, göz bebeğimin basireti desem

Ona buna seni benzetemem

Zîra bir bakışla seni vasfedemem

Sen kendin bak aynaya, ben nasıl öveyim seni?

Üçüncü Bent

چنین که همچو تویی بر جهان نمی تابد
 رخ از در تـوزمـین و زـمان نمی تابد
 نه آنکه نور تو بر لا مکان نمی تابد
 نه⁵² از فروغ تو بر آسمان نمی تاب
 چه جای ماه که خورشید لا یگاد یبئین⁵³

Yoktur senden gayrı bir nur cihanı aydınlatan
 Yüz çevirmez kapının eşiğinden yer ve zaman
 Senin nurundan parlayan değil yalnız lâmekân
 Gökyüzünde yok parıldayan bir şey gayrı senin parılından
 Güneşin olduğu yerde ayın ne işi var ki dile getiremez ay fasih sözlerle
 niyetini

Dördüncü Bent

دمی که حکم قدر رنگ این بنا افراشت
 عمارتش به همان دم همت تو گذاشت
 ای آنکه مخزن خوبی نکوتر از تو نداشت
 خدای تا گل آدم سرشت و نقش 54 نگاشت⁵⁵
 سلاله‌ای چو تو دیگر نیافرید از طین

Kaderin hükmü bu renkli kubbeyi yükselttiği zaman
 Âbad eyleyip de bahşetti onu sana heman
 Ey güzellikler mahzenindeki! Yoktur senden daha güzel olan
 Allah Âdem'in çamurunu yoğurup ona şekil verdi ardından
 Yaratmadı balçıktan, gayrı bir soy sop senin gibi

Beşinci Bent

چه لمعه ایست که تابد جبین پاک ترا
 چه حسن و این چه سعادت چه دولت است اما
 خمیر مایه ذات تو از کجاست کجا
 نه در قبیله آدم که در بهشت خدای
 بدین کمال نباشد جمال حورالعین

Nasıl bir parılıdır parlayan pak alnında!
 Nasıl bir güzellik! Nasıl bir saâdet ve ikbaldir bu, ammâsı var daha!
 Nereden geliyor, nereden senin hamurundaki maya?
 Yoktur hem Allah'ın yarattığı cennetteki Âdem soyunda
 Böylesi bir güzellikte cemel ve kemal sâhibi güzel gözlü hûri

Altıncı Bent

نظیر تو به عدم ظاهراً کشیده قدم
 همین ز لوحه لوحم نمود فال زدم
 یقین نهال ترا کشته باغبان قدم
 چنین درخت ندیده به⁵⁶ یوسستان ارم
 چنین صنم نبود در نگارخانه چنین

Ayak basmadı senin gibisi Âlem-i nâsüt⁵⁷a
Tefeül⁵⁸ eylediğim geldi kader levhama
Muhakkak o kîdem⁵⁹ sâhibi bağban dikmiş senin fidanını bağa
Zîra görülmemiş böyle bir ağaç cennet bağında
Yoktur nigâristân-ı Çîn 'de bu sanemin bir benzeri

Yedinci Bent

خزان باغ تو هر دم بهار بهار آرد
 قدر اگر بدو چندین شب و نهار آرد
 فلک محل به دنیا چنین بهار آرد
 مگر درخت بهشتی بود که بهار آرد
 بنفشه⁶⁰ و گل و بادام و لاله و نسرين

Senin bağının hazanı çiçek açan bahardır her dem yine
Takdir edilse gece gündüz hep feleğe
Felek kuraklık getirir dünyaya bahar yerine
Çiçeklenen cennet ağacıdır meğerse
Açılır gül, badem, lâle çiçekleri

Sekizinci Bent

ز رشک طره تو لیلی عاجز از جانست
 ز رنگ لعل تو شیرین ز تلخ کامانست
 ای آنکه چند چو یوسف ز تو به زندانست
 ز بس که دیده عشاق بر⁶¹ تو حیرانست
 ترنج و دست به یکبار می برد سکین

*Leylî usanmış canından kâkülüne haset etmekten
Şîrin'in ağızı acıdır dudağının lâl renginden
Niceleri zindanda Yûsuf gibi senin yüzünden
Âşıkların gözleri sana hayran hayran bakarken
Bıçak keser hem turuncu hem de eli⁶²*

Dokuzuncu Bent

حدیث وصف رخت بر جهان نمی گنجد
به حسن صورت مهر این و آن نمی گنجد
چنانچه صفر رقم در بیان نمی گنجد
حکایت لبیت اندر دهان نمی گنجد
لب و دهان نتوان گفت در لُج ثَمین

*Yanağının güzelliğinin medhi cihana sığmaz
Cemal güzelliğini izhara kimsenin muhabbeti kâfi olmaz
Nasıl ki sıfır rakamı küçük olduğundan sayıdan sayılmaz
Dudağının hüsnünün rivâyeti de ağıza alınmaz
Ağız, dudak denilmez, bunlar hazînenin kıymetli incileri*

Onuncu Bent

خیال وصف تو ما را دگر نمی شاید
گمان مبر که ز شوره زمین گهر زاید
همین ز عالم غیبم بگوش می آید
گر ابن مقله دگر بار در جهان آید
چنانکه دعوی معجز کند به سحر مبین

*Seni methetmenin hayaline mecalimiz olmaz
Şüphesiz çorak topraktan cevher doğmaz
Elbet duyulur bu, gayb âlem⁶³ de saklı kalmaz
İbn Mukle bir daha gelse dünyaya, lâkin kâbil olmaz
Apâşîkâr bir sihirle göstereceğini iddia ederdî mucizesini*

On birinci Bent

به چشم فکر میانیت نمی تواند دید
 چه جای آنکه لبیت از عدم قدم پرسید
 نعوذ بالله اگر کاسک قدرتش بدهید
 به آب زر نتواند چون تو یک الف کشید⁶⁴
 به سیم حل ننویسد بسان⁶⁵ تُغیرِ تو سین

*Kâbil değil görmek akıl gözüyle hayal gibi belini
 Sırası değil dudağının ölümden sual etmesi
 Neûzübillâh verilir ise kamaşa yazma kudreti
 Çizemez altın suyuyla senin gibi bir elifi
 Yazamaz Hille⁶⁶'nin gümüşüyle ön dişlerin gibi "sîn" harfini*

On ikinci Bent

به پیش تونه چنان آمدم ز تلخی هجر
 که گویم از پی آن آمدم ز تلخی هجر
 برت به آه و فغان آمدم ز تلخی هجر
 بیایا که به جان آمدم ز تلخی هجر
 بگوی از آن لب شیرین حکایت⁶⁷ شیرین

*Huzuruna diyemem gelmedim ayrılık acısından
 Zira geldim ayrılık acısından
 Feryat figan içinde sana geldim ayrılık acısından
 Gel de gör beni baktım ayrılık acısından
 Gel de anlat bana tatlı dudağından Şirin'in hikâyesini*

On üçüncü Bent

اگرچه گشتت مرا درد و هجر و زحمت دهر
 ولی نظر به فراق تو شهید محنت دهر
 بیایا که بی تو نیاید به کارم الفت دهر
 تَرَجِّبِین وصالم بده که شربت دهر⁶⁸
 نمیکنند خُفَّةَ اَنْ فُؤَادِ را تسکین

*Gördümse de devranın ayrılık, dert ve kederini
Lâkin sanırsın baldır senin ayrılık acına kıyâsen devranın mihneti
Gel! Sensiz kifâyet etmez bu devranın ne dostluğu ne de merhameti
Gel! Ver bana vuslatımın terencebin⁶⁹ini
Zîra dindirmez gönül ıztırabını devranın şerbeti*

On dördüncü Bent

رسوم حکم فلک کاش بر طرف بودی
که در میانها جفا و ستم تلف بودی
عجب نکو شده بودی زهی شرف بودی
دریغ اگر قدری میل از آن طرف بودی
کزین طرف همه شوقست و اضطراب چنین⁷⁰

*Keşke benim lehime hüküm verseydi felek, olsaydın yanımda
Yoksa öleceğim cevr ü cefâyla senden uzakta
Şereflendirmiş, hoşnut etmiştin nasıl da
Yazık! Olmasa da meylin artık bu tarafta
Hâlâ şevk ve ıztırab içinde sanadır bu tarafın meyli*

On beşinci Bent

ز عهده این دل پر آرزو نمی آید
مکن که جور و ستم پر نکو نمی آید
ترحمی به من آياز تو نمی آید
ترا سریست⁷¹ که با ما فرو نمی آید
مرا سری که حرامست بی تو بر بالین

*Gam dolu gönle yüküdür gönül arzuları
Eziyet etme zordur senin cevr ü cefâna katlanması
Çekerim senden bana gelecek merhamet tasasını
Senin niyetin olmasa da göstermeye alâkanı
Bana sensiz haramdır yastığa koymak serimi*

On altıncı Bent

به خاک راه تو جان می دهد به خرمن کیست
 نتابد از ستمت رو بگو به من چه کیست
 به درگه تو غلامم ولیک سودم چیست
 میان خط⁷² من و دشمنانم فرقی نیست
 منت به مهر همی میرم و حسود به کین

*Senin ayak bastığın toprağın harmanına kimdir can veren
 Söyle, senin cevri ü cefâna kimdir yüz çeviren
 Eşiğinin kulu olan bana nedir menfaat senden
 Ben ve düşmanın arasında bir fark yok zâten
 Ölüyorum ben sana olan sevgimden; düşmanı ise öldürüyor hasetçi kini*

On yedinci Bent

به بزم غیر مدام از سر کرم آیی
 به هر یکی کرم نو به نو بفرمایی
 چه می شود به من از نوبتی بیاسایی
 اگر تو بر دل مسکین من نبخشایی
 چه لازمست که جور و جفا برم چندین

*Dâima şerefleendirirsin bizden gayrısının sohbet meclislerini
 Her birine yenice bahşedersin lütf u keremini
 Ne olur ki bir kere de çağırsan beni
 Dindirmeyeceksen biçâre gönümün kederini
 Çekmeye lüzûm yok, bunca zulmü bunca eziyeti*

On sekizinci Bent

نترسی آنکه بر آرم به معرض احوالم
 به پای آصف محمودخان جبین مالم
 گرفتار خط عدالت ازو به او بالم
 به صدر صاحب دیوان ایخان نام
 که در آیاسه او نیست جور⁷³ بر مسکین

Korkmaz mısın ahvalımı ifşâ ederim diye cümle âleme

Yüz sürerim diye Mahmud Han'ın Âsaf'ının eşiğine
İftihar ederim onunla adâlet yolunu açtı bize
Adâlet isterim İlhan dîvanın yücesinden kendime
Zira bîçâreye zulüm edilmesine yoktur onun müsâadesi

On dokuzuncu Bent

مدرس ضعیف دستگیر ناچاران
شجاع صفت شکن و بیگانه تاز دشت جهان
سمی شیر⁷⁴ خدا قسامع شه ایران
خدا یگان صدور زمان و کهنه افمان
پناه مکت اسلام شمس دولت و دین

Âcizlerin imdâdına koşan, çâresizlerin elinden tutan
Savaş saflarını yaran, cihan çölünde yalnız başına savaştan
Allah'ın soylu kahramanı, İran şahını indiren tahtından
Devrin yüce hükümrani, îtimad sığınağı olan
İslâm ümmetinin hâmîsi, dinin ve devletin güneşi

Yirminci Bent

ستون خیمه شاهان شه جهان آرا
فروغ صندالی و تاج پادشاهی را
جلال و جاه بزرگی مال حریف سخا
جمال مشرق و مغرب، صلاح ملک⁷⁵ خدای
مشیر مملکت پادشاه روی زمین

Yaraştır cihan padişahına saltanat çadırı
Padişahlık tahtının ve tacının parıltısı
Haşmetli, yüce sahâvet makamı
Doğunun ve batının güzel yüzü, yaratılmış olanların hayırlısı
Ülkenin yol göstereni, yeryüzünün hüküm sâhibi

Yirmi birinci Bent

جهان رفیقه بجمد   لله از حمایت او
 زمانه مغتنم از انتشار دولت او
 خدا به عزت ذاتت بدار عزت او
 که اهل مشرق و مغرب به شکر نعمت او
 چو اهل مصر ز انعام⁷⁶ یوسفند رهین

*Hamdolsun Allah'a bolluk ve refah içindeki cihan onun himâyetinde
 Saâdetinin şüyüyle ganimetlenmiş zamâne
 Ey Allah 'um izzet-i ilâhînin lütfunla onun izzetini muhâfaza eyle
 Zîra hem doğu hem de batı halkı şükreder ondan gelen nimete
 Nasıl ki Mısır halkının Yûsuf'un ihsânıyla huzura ermesi gibi memleket
 sükûnetli*

Yirmi ikinci Bent

وزیر کما مور و آصف کرم آیین
 دلیر نامور و داور حقیقت بیین
 مکین صدر عدالت امین روی زمین
 معین خیر و مطیع خدا و ناصح دین⁷⁷
 به فعل روشن و سعی بلیغ و رای زرین⁷⁸

*Tâlihli vezir, Âsaf gibi kerem sâhibi
 Namlı yiğit, hakikati gören hükmeden adâletli
 Âdaletin müteber başı, yeryüzünün mutemedi
 Hayırperver, Allah'a itâatkâr, dinin nâsihi
 Sâlih amel işleyen, belâgatli, altın fikirli*

Yirmi üçüncü Bent

ندیده اسات مثال تو دیدی ایام⁷⁹
 کریمی و کرمات از غنا ده د پیغام
 ندیده ایتم کسی را به عهد تو ناکام
 زهی به سایه لطف تو خلق را آرام
 زهی به قنوی⁸⁰ رای تو ملک را آیین

*Hiç görmemiş zamanın gözü senin bir eşini
Kerim sâhibi sen, mevcûdiyetin haber verir sendeki kerâmeti
Hiç görmedim senin zamanında nasibinden mahrum kimseyi
Ne güzel! Senin lütfunun himâyesinde halk huzura erdi
Ne güzel! Senin verdiği fetvâyla ülkeye nizam geldi*

Yirmi dördüncü Bent

دمی که صفحہ دیوان سعدی بودش بید
به حسب حال خودش فکر کرد و فال بزد
همین رسید به فالش ببین چه می گوید
گر اقتضای زمان دور باز پس⁸¹ گیرد
بنات نعش نیارند بهتر از تو بنین

*Sâ'dîn dîvanını eline alıp sayfalarını karıştırmaya başladığında
Tefekküre dalıp tefeül eyledi katarak hâlini hesaba
Bak! Ne söyler, açılan falı ona:
Şâyet geri gelse mâzî zaman iktizasınca
Benât-ı na 'ş⁸² getiremez senden gayrı bir ârifî*

Yirmi beşinci Bent

عدو به عهد تو گردیده سر نهاده حکم
ستم به عدل تو گشته به باد داده حکم
نکوتر از تو که پامی نهد به جاده حکم
تو آن یگانۀ دهری که در وساده حکم
به از تو تکیه نکردند⁸³ هیچ صدرنشین

*Düşman bile boyun eğdi hâkimiyetine senin devrinde
Bıraktı haksızlık hükmünü yele senin adâletinde
Âdalet yolunda yürüyemez böyle güzel senden gayrı kimse
Sensin devrin seçkini yaslanan adâlete
Senden gayrı hiç kimse yaslanıp bu yüce makama hükmünü sürmedi*

Yirmi altıncı Bent

مثال نور شب افروز مهر پیکر ماه
 بسان کوکب و سیاره های مه خرگاه
 به نهج صبیح سفید و به نوع نور سیاه
 چو فیض چشمه خورشید بامداد پگاه
 که در تموج او منظم⁸⁴ شود پروین

*Geceyi aydınlatan ay yüzlü güzel güneş gibi parlayan
 Ayı, yıldızları, gezegenleri ziyâsıyla aydınlatan
 Pâk ü sefîd bir fecir, siyah nuru olan
 Sabah vakti güneşe feyzini saçan
 Zîra onun temevvüci arasındadır pervinin felekte dizilişi*

Yirmi yedinci Bent

بود ز عدل تو دارالسلام جای مخوف
 حیاتبخش به دور تو هر دوای مخوف
 کند اشاره همین چشم دامهای مخوف
 فروغ رای تو مصباح راههای مخوف
 عنان عزم تو مفتاح قلعه های⁸⁵ حصین

*Korku dolu yerlere döndü Dârü's-selâm senin adâletinden
 Her korkunun devâsı adâletindir etrafına hayat bahşeden
 Korku belâsı tuzaklara sirâyet eder, adâlet senin gözünden
 Tehlikeli yolların kandili yanar parlak fikrinden
 Müstahkem kalelerin anahtarıdır irâdenin dizgini*

Yirmi sekizinci Bent

ز تو نظام جهان و جهانیان دهنده است
 ستاره تو که زینت به آسمان داده است
 ندانم این سخنی را که بر زبان داده است
 خدای، مشرق و مغرب به ایلیخان داده است
 تو بر خزاین روی زمین حفیظ و امین

*Senden sebep cihan ve halk girdi nizama
Süslemiş semâyı yıldızın baştan başa
Bilmem ben kim için söylenmiş bu söz, tamı tamına
Cenâbıhak bahşetmiş hem doğuyu hem de batıyı İlhan⁸⁶'a
Sen ise yeryüzündeki tüm hazinelerin muhâfızı, emini*

Yirmi dokuzuncu Bent

در آن زمان که هنوز از زمان نشانه نبود
به لوح اسم تو از ربود بخت پرده گشود
توز چرخ شقۀ رایات تو گله که ریود
قضا موافق راییت بود که نتوان بود
خلاف رای تو رفتن مگر ضلال مبین⁸⁷

*Ruhtarın yaratıldığı bezm-i elest zamanında
Hoş bahtın perdesi açıldı isminin levhasına
Kim şikâyet eder olmaktan sancağının altında
Kader muvafık gördü girmeyi sancağının altına
Senin fikrinin aksi istikâmetinde giden bulamaz akıl hidâyeti*

Otuzuncu Bent

ایا مشیر هنر پیشه و سخا معتاد
ای آنکه صدر وزارت چو تو ندارد یاد
سپهر تا که بجا باشد و به گردش باد
مخالفان ترا دست و پای اسب مراد
بریده باد که بی دست و پای به تین

*Ey müşir mârifetli ve sahâveti âdet edinmiş kişi
Ey vezirlik sadrının yücesi anmaz senin gibi
Gök kubbe dönüp durdukça senden gayrı bir ismi
Kopsun sana muhâlîf olanların murat atlarının ayakları elleri⁸⁸
Zîra daha iyidir ejderin elsiz ayaksız hâli*

Otuz birinci Bent

گرفتہ رسم وفا را فلک ز خجالت تو
 چه حالتست خدایا به زور همت تو
 ز بس کہ شد به جهان منتشر عدالت تو
 بسی نماند کہ در عهد رأی و رأفت او
 به یک مقام نشینند صاعوه و شاهین

*Sana olan utancından âdet eylemiş felek vefâyı
 Ey Allah 'ım! Nicedir senin himmet gücünün keyfiyatı
 Senin adâletin cihanı kuşatacak kadar yayıldı
 Senin merhamet ve tefekkür zamanında sa've⁸⁹ ve şâhin bir aradaydı
 Herkes oldu makamında hak ettiği*

Otuz ikinci Bent

قسم به ذات خداوند بی-نیاز قسم
 قسم به نور رسالت که اوست داد رسم
 مدرسی بکند گر دو صد هزار کسم
 کمال فضل ترا من به گرد می-نرسم
 مگر کسی کند اسب سخن به زین به ازین

*Yemin olsun muhtaç olmayan Yüce Allah 'ın adına
 Yemin olsun Hz. Muhammed'e verdiği nura
 Gelse de iki yüz bin kişi bana yardıma
 Bir zerre toz bile etmem ben, senin fazl u irfânın karşısında
 Var mı ki söz meydanında kalem atını koşturacak bir kişi*

Otuz üçüncü Bent

و کان ذاتک من کل رفعه اربا
 فحق و صفا عن عجزنا لقد انبا
 و ما لقیبت من الامر مثله صعبا
 لن مدحتک سبعین حجة دابا
 لما اقتدرت علی واحد من السبعین

*Ulaşmışsın sen mükemmeliyet ve ihtişâm makamına
 Âciz kalırım seni medh ü senâya
 Yoktur seni medh etmekten daha müşkül bir şey bana
 Medh etsem dahi seni yetmiş sene boyunca
 Bir senesine bile yetmez tâkatım medh ü senâ etmek için seni*

Otuz dördüncü Bent

شـنـیدـه ایـم مـکـرر هـمـیـن ز اهل دلان
 بجا شود بشود گرز اهل لطف احسان
 نمی شود همه کس التفات را شایان
 وراى قدر منست التفات صدر جهان
 که نگر بنده مخلص کند علی التعمین

*Yüce gönüllü kimselerden işitmişimdir çok kere
 Lütuflâr olanlar kendilerine yaraşanı yaparlar diye
 Ama lâyük olmaz herkes bu teveccühe
 Bu cihandaki iltifatın bana kıymetimin ötesinde
 Zîra kulu muhlîs eder ihlâs ile zikri*

Otuz beşinci Bent

از آن زمان که دلم را به عشق تو دادم
 ز دهر فرغ غم از فکر غییر از آدم
 بود که بار دگر در دل آورم یادم
 بر ای مجلس آنست گلای فرستادم
 که رنگ و بوی نگرداندش شهر⁹⁰ و سینین

*Gönlüm senin aşkına düştüğü günden beri
 Cümle âlemi düşünmekten âzat ettim kendimi
 Dilerim gene anarsın diye ismimi
 Meclisine gönderdiğim gül de bundan sebepli
 Zîra aylar seneler geçse de üzerinden değişmez o gülün ne kokusu ne de rengi*

Otuz altıncı Bent

به روز خلق موالید و صلب و رحم خدا
ترا به نطفه پاکى گزیده از اشیا
ز کار خیر کرم کن متاب و روی بیبا
تو روی دختر دلیند طبع من بگشا
که بکر⁹¹ بود و ندادم به شوهر عین

*Allah yarattığı gün erkeğin nutfesini, kadının rahmini ve cenini
Seçti yaratılmış olanların en pâk nutfesi seni
Hayır işlerinde kerem sâhibi ol, bozma niyetini
Aç yaratılışındaki gönül bağli kızın peçesini
Zîra bâkirdir, vermedim kısır kocaya bu gelini⁹²*

Otuz yedinci Bent

جهان نظم به تسخیر می بر آوردی
اگر نه از پی تعریف نفس خود کردی
سخن چون نوس بیدل بگو اگر مردی
ستایش سخن خویش تن مکن سعدی⁹³
که زشت خوب نباشد⁹⁴ به جامه رنگین

*Fethetmek için sen nazım dünyasının cümlesini
Olmaya ki methetmek peşine düştün kendi nefsin
Cesâretin varsa Nevres şiir söyle, Bîdil gibi
Ey Sa'dî sen medh etme kendi şiirini
Zîra parlak renkli kılıf güzel yapmaz çirkini*

Otuz sekizinci Bent

دمی ازو اگرش التفات می بودی
هزار مرتبه رو چرخ بر درش سودی
تو خوش علاقه رساندی به او به این زودی
اگر نه بنده نوازی از آن طرف بودی
که زهره داشت که دیبا برد به قسطنطنین؟

*Bir an olsun gösterse teveccüh sana
Ey Sûdî binlerce kez gidip gelirdin kapısına!
Nasıl da çarçabuk gönül bağladın ona
Kulun gönlünü hoşnut etmek onun nazarındaysa
Dîbâ⁹⁵'yı Konstantinopolis'e götürmeye kim bulur kendinde cesâreti*

Otuz dokuzuncu Bent

رسانده وصف تو ما را به غایت مزجات
شدیم بسته زبان قباحات مزجان
به غیر ملکات ما نیست رغبت مزجات
که می برد به عراق این بضاعت مُزجاة
چنانکه زیره به کرمان برند و کاسه به چین؟

*Senin güzelliğini methetmek kâfi gelmez bize
Açmayız ağızımızı kusur işlemek için yok yere
Senin mülkün karşısında dururuz biz nâçizâne
Irak'a bu değersiz sermâye götürülür, götürülmesine
Lâkin sanki bu; Kirman'a kimyon götürmek gibi, Çin'e de çini*

Kırkıncı Bent

شمیم مشک به برگ گل تو جا دارد
صبا به کوی تو خود را از آن به پا دارد
چنین که خاک درت بهشت جا دارد
تو را شمامه ریحان من که یاد آورد
که خلق از آن طرف آرند لاله و نسرين⁹⁶

*Miskin güzel kokusu yerleşmiş senin gül yaprağına
Eser dâima senin sokağından Sâba
Sanki cennet senin eşiğinin toprağında
Anımsattı reyhan kokusu seni bana
Ötekiler ise anımsar gül ve nesrin kokularıyla seni*

Kırk birinci Bent

به پیش مهر چه سان زره می زند خرگاه
 چه می سزد که در افتد به نور خاک سیاه
 کجا ستاره زند لاف همسری با ماه
 چه لایق مگسانست بامداد بگناه⁹⁷
 که در مقابله با بلان کند طنین؟

*Nasıl otağ kurar bir zerre güneşin karşısına
 Nasıl yaraşır nura aksetmek kara toprağa
 Nasıl iddia etsin yıldız, ay ile eş olduğuna
 Nasıl lâyük olur sinekler tâze sabaha
 Kim bülbüller gibi şakıyanın karşısında ötebilir ki?*

Kırk ikinci Bent

اگر هزار چو سحبان رسد به آن مجلس
 شود خموش دهن بسته در همان مجلس
 چنین که فیض برد نظم لوح از آن مجلس
 که نشر کرده بود شعر⁹⁸ من در آن مجلس؟
 که برده باشد نام ثری به عتین؟

*Gelse Sahbân gibi bülbül şu meclise
 Ağzı dili tutulur da ötemez nağme ile
 Kimin nazım levhası lütuf görür o meclisten böyle
 Oysa ki neşr olunmuş benim şiirimdir o mecliste
 Kim çıkarır göklere yeryüzündeki toprağın zikrini*

Kırk üçüncü Bent

ز کوی تسست مرا جا به آسمان حالا
 رسانده نسبت قرب توام بیین به کجا
 اگر به دست فلک بود کار و او یلا
 به شکر بخت بلند ایستاده ام که مرا
 به عمر خویش نکردست هرگز این تمکین

*Senin sokağında olmakla ulaştım ben semâya
Bak neredeyim artık ben senin kurbunda
Eyyvahlar olsun! İşimiz feleğe kaldıysa ama
Şükürler olsun ki yüce tâlihe duruyorum dimdik ayakta
Ömrümce asla olmamıştım ben böyle itâatli*

Kırk dördüncü Bent

هر آنکه نعمت وصل ترا بود کافر
بود به دائره هجر دائمی دائر
خدا نکرده ز کوییت اگر شوم سافر
میان عرصه شیراز تا به چند آخر
پیاده باشم و دیگر پیادگان فرزین؟

*Kâfirdir, senin vuslat niğmetine eremeyen
Dâire olur, ayrılık çemberinde dâim dönen
Allah korusun senin sokağından uzak kalırsam ben
Şîraz satranç tahtasında en son köşeye, tâ en
Ben piyon giderken öteki piyâdeler ferzîn⁹⁹ mi?*

Kırk beşinci Bent

به عالمی که شود توأمان کمال و زوال
شگفتی و نیوسید نیست امر محال
به باغ کون کسی را که دید در یک حال
چو بیدین که تناور شود به پنج سال
به پنج روز به بالایش بر رود یقطین

*Kemalin ve zevalin ikiz geldiği âlemde
Emr-i muhâl¹⁰⁰ olmaz güzellikte, çirkinlikte¹⁰¹
Kim görmüş mukîm birini kevn¹⁰² bahçesinde
Sögüt ağacı gibi olgunlaşanı elli senede
Beş günde sarar bir sarmaşık gövdesini*

Kırk altıncı Bent

شعاع مهر و ضیای ماه و نجوم نهفت
 گذشت روز و شب و بخت خفت و چشم نخفت
 به هر که دم زدم از دوستی به غیظ آشفت
 ز روزگار به رنجم چنانکه نتوان گفتم
 به خاک پای خداوند روزگار، یمین

*Gizlenmiş güneşin parıltısı, ayın ve yıldızların ziyâsı
 Geçti gece gündüz, uyuyan bahtım oldu, gözümü uyku tutmadı
 Kime dostça yaklaştımsa, çıkardı benden huncını
 Zamanın hükümdarının bastığı toprağa yemin olsun ki
 Anlatamam dünyaya nasıl incinip gücendiğimi*

Kırk yedinci Bent

زمانه کرده به تلخی نهال پیوندم
 چنین که زهر همی ریزد از شکر خندم
 اگرچه کرده اسیرم کشیدم در بندم
 ولی¹⁰³ به یک حرکت از زمانه خرسندم
 که روزگار به سر می‌رود به شدت و لین¹⁰⁴

*Devran acı eyledi dostluk fidanımın meyvesini
 Tatlı tebessümünden zehir saçılır sanki
 Elimi kolumu bağlayıp esir alsa da beni
 Lâkin beni mesut etmeye yetti tek bir hatt-ı hareketi
 Zîra hem sert hem de yumuşak olur devranın muâmelesi*

Kırk sekizinci Bent

به باغ کرده گل بین که کس به کس نکند
 به بلبلان نظر ورد خار و خس نکند
 چنین که خلق به یاری هم هوس نکند
 دواى خسته و جبر شگسته کس نکند
 مگر کسی که یقینش بود به روز یقین

*Bak hele gülün ne ettiğine bahçeye, yapmaz kimse kimseye böyle
Gül bakar hakir gözle bülbüle
Öyle bir devran ki bu devran, kimse heves etmez muhabbete
Gönlü kırgın hastaya da kimseden gelmez çâre
Yalnız iyi kişi şüphesiz bilir, o günde kötülüğün cezâ; iyiliğin ise mükâfat
göreceğini¹⁰⁵*

Kırk dokuzuncu Bent

ثَنای ذات و زَمَان تَو قَدَسِیَان گَوینَد
نَه آن چنانکِه زَبان و دِهان تَوان گَوینَد
نَه اوست او که باو خَلق این و آن گَوینَد
سَخَن بَلَنَد کَنم تا بر آسَمان گَوینَد
دَعای دولت او را فَرش تَنان آمین

*Senin yüce zatını ve saltanatını medh ü senâ eder melekler
Methin söylemeye kifâyetsiz ağızlar diller
Bu şu diye hitap edemez ona kimseler
Onun ikbâli için dualarla haykırım semâya ki melekler
Âmin desinler duyup da sesimi*

34

Ellinci Bent

عَدوی تَو هممه جا روی بر زمین تَو باد
مَحَب جَاه تَو چندانکِه همشَمین تَو باد
فَلک مَدام به حکم خَط جَبین تَو باد
همیشه خَاتَم اِقْبَال در نَگین¹⁰⁶ تَو باد
همیشه چشمت و جاهت معین و رزق معین¹⁰⁷

*Sana düşman olan toprağa yüz sürsün dilerim
Sana dost olan her dâim meclisinde olsun dilerim
Felek çarkı dâima bahtından yana dönsün dilerim
Dâima ikbal yüzüğününün taşında olsun dilerim
Azametın ve makamın dâim, rızkın bol olsun imrendirsin herkesi*

Sonuç

“Bu yüzyılda siyasî, iktisadî ve içtimâî hayatta kendisini belirgin olarak hissettiren gelişmeye karşılık, bilim, kültür ve edebiyat hayatı bu çöküntüden fazla etkilenmemiş ve önceki asrın devamı olarak olgunluk dönemini yaşamayı sürdürmüştür. Geleneğin belirlediği kriterlere bağlı kalarak kendisini her

dönemde teknik ve estetik bakımdan yenileyerek gelişimini devam ettiren edebiyat gerek kemiyet ve gerekse keyfiyet bakımından özellikle asrın başında Nedim, sonunda da Şeyh Gâlib'in elinden en mükemmel ve olgun örneklerini vermişti. Bunda asrın başında III. Ahmed ve sonunda III. Selim'in sanat ve sanatkâra ilgi gösterip desteklemelerinin ve uzun süren savaşlardan yorgun düşen Osmanlı için soluklanma ve barış özlemi duyulmasının önemli etkisi olmuştur. Bu dönem şairleri önceleri hikmet ve hünerle elde edilen edebî seviyeyi, bu dönemde mahallî unsurları, gündelik hayatı ve konuşma dilini şiirin malzemesi yaparak yakalamaya çalışmışlardır."¹⁰⁸

XVIII. asır şâirleri hakkında tezkirecilerin yapmış olduğu değerlendirmelere göre Osman Horata bu dönem şâirlerini, Nedîm ve Şeyh Gâlip gibi kendilerine has üslûb sâhibi şâirler; üslûb sâhibi şâirlerin takipçisi olmakla birlikte Kâmî, Samî, Seyyit Vehbî, Nahifî, Koca Ragıp Paşa gibi özgün tarzda şiir yazmış şâirler; şiir ve inşâda mahâret göstermiş Osanzade Taib, Nazîm, Nevres-i Kadîm, Kânî, Hoca Neşet, Esrar Dede, Enderunlu Fazıl, Sürurî gibi devrinde "nadîrî'l-akran" (akranlarının seçkini) olarak tanınmış ancak doğuştan getirdikleri şâirlik kabiliyetlerini geliştirmeye imkân bulamamış şâirler; Hevayî, İzzet Ali Paşa, Enis Dede, Şeyhülislam İshak, Fıtnat gibi taklit yoluyla nazîre yazmış şâirler olarak dört guruba ayırmıştır.¹⁰⁹

XVIII. asır divan şâirleri için yapılmış bu tasnife göre üçüncü guruba dâhil olan Nevres-i Kadîm, devrin birçok şâiri gibi şiirde mânâdan çok âhenge; tasannu'dan uzak, zarif, açık ve nükteli söyleyişe yönelerek klâsik üslûbun takipçisi olmuş, Nâbî ve Nedîm mâhiyetinde şiirler söylemiştir.¹¹⁰

Bu asrın hem şiir hem de nesir sâhasında vermiş olduğu eserlerle, adından söz ettirmiş Nevres'in bilhassa da şiir sâhasında elde ettiği şöhretinin Tanzîmat'dan sonraki Türk edebiyatında devâm ettiğine işâretle, Namık Kemâl ve Muallim Nâci gibi şâirler tarafından takdir edildiğine dikkat çekilmektedir.¹¹¹ Bu münâsebetle, Nevres'in edebî sahadaki şöhretini mensur eserlerinden çok manzum eserlerine borçlu olduğunu ifade etmek gerekir.

Şâirin Türkçe şiirlerinde olduğu gibi Farsça şiir söylemedeki hünerini gösteren Farsça Divan'ındanki Sa'dî-yi Şîrâzî'nin kasîdesine gerek mânâ gerekse de dil bakımından başarılı bir şekilde yazmış olduğu tahmîs, Nevres'in şâirlik üslûbu kadar mânâ bakımından da güçlü bir şâir olduğunu, bu yönüyle de Sa'dî ile benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

Özcan, Abdülkadir. (2003). "Mahmud I", *İslâm Ansiklopedisi*, (XXVII, s.351). Ankara.

Akgün, Ömer Faruk. (1964). "Nevres, Abdürrazzak", *İslâm Ansiklopedisi*, (XCII, s.230). İstanbul: MEBDK.

- Akkaya, Hüseyin. (2007). “Nevres, Abdürrezâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XXXIII, s.55). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Akkaya, Hüseyin. (1994). *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*. (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aruçi, Muhammed. (2009). “Sûdî Bosnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (XXXVII, s.466). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Avcıoğlu, Gamze Gizem. (2018). *Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri*. (Doktora Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Banarlı, Nihad Sâmî. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, II. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Cengiz, Halil Erdoğan. (1986). “Divan Şiirinde Musammatlar”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. (LII, s. 292).
- Çiçekler, Mustafa. (2008). “Sa’dî-i Şîrâzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XXXV, s.405-407). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Dânişpejûh, Minûçîhr. (1388). *Ustâd-i Suhen Sa’dî*. Tahran: Neşr-i Hemşehrî.
- Değirmençay, Veyis. (2012). *Farsça Arûz ve Kafiye* (2.Baskı). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Ofset Tesisleri.
- Dilçin, Cem. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Durmuş, İsmail ve Öz, Mustafa. (2008). “Sahbân el-Vâilî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XXXV, s.511-512). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ferhâdî, Abdüldafûr Revân. (1992). “Bîdil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (VI, s.134-135). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hasanlı, Kavus. (2017). *Şirazlı Sa’dî: Hayatını ve Sözüünü Yeniden Anlamak*. (E. Çakar, E. Namoğlu, Çev.) İstanbul: Demavend Yayınları.
- Horata, Osman v.dğr. (2012). *XVIII. Yüzyıl Türk Edebiyatı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İlaydın, Hikmet. (1954). *Sa’dî: Hayatı Sanatı ve Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- İpşirli, Mehmet. (1991). “Âsaf”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (III, s.455). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- İsmail Hakkı Bursevî. Rûhu'l-Beyân, c.6. (s.101). Beyrut.
- İsmail Paşa, Bağdatlı. (1951). *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*, c.I. İstanbul: MEBDK.
- Karadere, Adem. (1999). *Nevres-i Kadîm'in Farsça Divânı*. (Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Karaismailoğlu, Adnan. (1992). “Bostân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (VI, s.307-308). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kemâl, Nâmık. (1304). *Tahrîb-i Harâbât*. Konstantiniyye: Matbaa-i Ebüzziyâ.
- (1384). *Külliyât-ı Sa'dî* (5.Baskı). (haz. Muhammed-i Sadrî) Tahran: Neşr-i Nâmek.
- Muallim Naci. (1307). *Istulâhât-ı Edebiyye*. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
- Onay, Ahmet Talat. (1992). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Öcalan, Hasan Basri. (2012). “Üftâde Tekkesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XLII, s.283) İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özaydın, Abdülkerim. (1999). “İbn Mukle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XX, s.211-212). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pala, İskender ve Kılıç, Filiz. (2006). “Musammat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XXXI, s. 233-235). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Pala, İskender. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: LM Yayınları.
- Safâ, Zebihullâh. (1369). *Târîh-i Edebiyyât der-Îrân*, c.I-III. Tahran: İntişârât-i Firdevs.
- Saraç, M. Ali Yekta. (2007). *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Savi, Saime İnal. (2012). “Şeyh Ömer Fuadi Hazretlerinin Menakıb ve Türbenamâ'sinde Mevlana, Sadî ve Hafîz'dan Farsça Dizeler”. I. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu. (c.I, s.392). Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi.
- Semerkandî, Devletşah. (1337). *Tezkiretu's-suarâ*. (tsh. Muhammed Abbâsî) Tahran: İntişârât-i Kitâbfurûşî-yi Bârânî.

- Suzan, Yahya. (2008). *Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs*. (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Kartal, Ahmet. (2005). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tâhir el-Mevlevî. (1994). *Edebiyat Lügatı*. (K. E. Kürkçüoğlu, Haz.) İstanbul: Enderun Kitapevi.
- [Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi](https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78495/irak-kerkuk-yazili-turk-edebiyati.html). “Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı”. mad. Nevres <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78495/irak-kerkuk-yazili-turk-edebiyati.html> (Erişim 11 Nisan 2021).
- Yazıcı, Tahsin. (1996). “Gülistân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi İslâm Ansiklopedisi*. (XIV, s.240-241). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, Ali. (2014). “Siyâh-bahâr Tamlamasının Bir Üslup Özelliği Olarak Divan Şiirinde Yer Alması”. *F.S.M. İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*. (23, s.139-150).
- Yuvalı, Abdülkadir. (2000). “İlhanlılar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (XXII, s.102). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- ¹ Suzan, “Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs”, Doktora Tezi, s. 47.
- ² Suzan, “Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs”, Doktora Tezi, s. 49.
- ³ Suzan, “Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs”, Doktora Tezi, s. 50-51.
- ⁴ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 223.
- ⁵ Adem Karadere tarafından yüksek lisans tez çalışması olarak tenkitli metni yapılmış Nevres-i Kadîm’in Farsça Divanı, tarafımızca tercüme edilmektedir.
- ⁶ Devletşah Semerkandî, *Tezkiretu’ş-şuarâ*, tsh. Muhammed Abbâsî, İntişârât-i Kitâbfurûşî-yi Bârânî, Tahran 1337, s. 223-224; Minûcihr Dânişpejûh, *Ustâd-i Suhen Sa’dî*, Neşr-i Hemşehrî, Tahran 1388, s. 19-20; Zebihullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der-Îrân*, III, İntişârât-i Firdevs, Tahran 1369, s. 592- 597; Mustafa Çiçekler, “Sa’dî-i Şîrâzî,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2008, XXXV, s. 405-407.
- ⁷ Zebihullâh Safâ, *Târîh-i Edebiyyât der-Îrân*, c.I, s. 290.
- ⁸ Hikmet İlaydın, *Sa’dî: Hayatı Sanatı ve Eserleri*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954 s. 3; Saime İnal Savi, “Şeyh Ömer Fuadi Hazretlerinin Menakıb ve Türbenamelerinde Mevlana, Sadi ve Hafız’dan Farsça Dizeler,” I. Uluslararası Şeyh Şa’bân-ı Vefî Sempozyumu, Kastamonu Üniversitesi, 2012, I, s. 392.
- ⁹ Tahsin Yazıcı, “Gülistân,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 1996, XIV, s. 240-241; Adnan Karaismailoğlu, “Bostân,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 1992, VI, s. 307-308; Kavus Hasanlı, *Şîrazlı Sa’dî: Hayatını ve Sözünü Yeniden Anlamak*, (çev. Esra Çakar, Elif Namoğlu), Demavend Yayınları, İstanbul 2017, s. 19-33.

- ¹⁰ Türk edebiyatında Bostân ve Gülistân adlı eserlere yapılmış tercüme ve şerhler için bkz. Gamze Gizem Avcioğlu, “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 162-299.
- ¹¹ Avcioğlu, “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri”, Doktora Tezi, s. 160-161.
- ¹² Çiçekler, “Sa’dî-i Şîrâzî,” s. 407.
- ¹³ Avcioğlu, “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri”, Doktora tezi, s. 156-159.
- ¹⁴ Çiçekler, “Sa’dî-i Şîrâzî,” s. 407.
- ¹⁵ Avcioğlu, “Sa’dî-yi Şîrâzî’nin Hayatı, Eserleri ve Türk Edebiyatındaki Yeri”, Doktora Tezi, s. 341-407.
- ¹⁶ “Kadim” sıfatının ilk kez Nâmık Kemal’in 1874 senesinde kaleme aldığı Tahrîb-i Harâbât adlı eserinde kullanılmış olduğuna işaretle, bkz. Nâmık Kemâl, *Tahrîb-i Harâbât*, Matbaa-i Ebüzziyâ, Konstantiniyye 1304, s. 112; Hüseyin Akkaya, “Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994, s. 21.
- ¹⁷ Hüseyin Akkaya, “Nevres, Abdürrezâk,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2007, XXXIII, s. 55.
- ¹⁸ "عمر پنجاه زیان کرد تو ای خوجه همین* پنج بین ده بشمر پانزده خو بیست بگو" Karadere, “Nevres-i Kadîm’in Farsça Divânı”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 5.
- ¹⁹ Kuzey Irak’ta tarihî bölge.
- ²⁰ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü’l-Ârifîn Esmâü’l-Müellifîn ve Âsâru’l-Musannifîn*, I, MEBDK, İstanbul 1951, s. 567.
- ²¹ Akkaya, “Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı”, Doktora Tezi, s. 21-22.
- ²² Akkaya, “Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı”, Doktora Tezi, s. VII-IX.
- ²³ Akkaya, “Nevres, Abdürrezâk,” s. 56.
- ²⁴ Hidmet-i kitâbî: Resmî yazışmalardan sorumlu memur.
- ²⁵ Hâfız-ı kütüp: Osmanlı vakıf kütüphanelerinde görevlendirilen kütüphâne memuru. (İsmail E. Erünsal, “Hâfız-ı Kütüb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 1997, XV, s. 94-98.)
- ²⁶ Kadı nâibi: Kadı vekili.
- ²⁷ İkâmete mecbûr tutulmak/ memur edilmek: Gerekli olan bir durumdan sebep belli bir yerde oturmaya mecbûr tutulmak.
- ²⁸ Üftâde Tekkesi: Aziz Mahmud Hüdâyî’nin şeyhi Şeyh Üftâde (ö. 988/1580) tarafından inşâ edilmiş Uludağ’ın eteklerinde mescid, semâhâne, harem, selâmlık, çilehâne ve çeşmeden meydana gelen bir külliye niteliğindeki yapıdır. (Hasan Basri Öcalan, “Üftâde Tekkesi,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2007, XLII, s. 283.
- ²⁹ Akkaya, “Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı”, Doktora Tezi, s. 22-38.
- ³⁰ Nevres-i Kadîm’in Mebâligü’l-Hikem, adlı eseri tarafımızca yayına hazırlanmaktadır.
- ³¹ Akkaya, “Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı”, Doktora Tezi, s. 41.

- ³² [Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi](https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78495/irak-kerkuk-yazili-turk-edebiyati.html), “Irak (Kerkük) Türk Edebiyatı”, mad. Nevres <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78495/irak-kerkuk-yazili-turk-edebiyati.html> (Erişim 11 Nisan 2021).
- ³³ Ömer Faruk Akgün, “Nevres, Abdürrazzak,” İslâm Ansiklopedisi, MEBDK, İstanbul 1964, XCII, s. 230.
- ³⁴ Bu üç nüsha: Ali Emirî Efendi Manzum Eserler Bl., 468/1; Süleymaniye Ktp., Es’ad Efendi Bl., no.2700; İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., no.1748. Bkz. Karadere, “Nevres-i Kadîm’in Farsça Divânı”, Yüksek Lisans Tezi, s. 28-29.
- ³⁵ Karadere, “Nevres-i Kadîm’in Farsça Divânı”, Yüksek Lisans Tezi, s. 12.
- ³⁶ Karadere, “Nevres-i Kadîm’in Farsça Divânı”, Yüksek Lisans Tezi, s. 8-10.
- ³⁷ Akkaya, “Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı”, Doktora Tezi, s. 25.
- ³⁸ Akkaya, “Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı”, Doktora Tezi, s. 26.
- ³⁹ *Külliyât-ı Sa’dî*, (haz. Muhammed-i Sadrî), 5.bs., Neşr-i Nâmek, Tahran 1384, s. 732-735.
- ⁴⁰ Kâfiye tespitinde istifâde edilen kaynak için bkz. Veyis Değirmençay, *Farsça Arûz ve Kâfiye*, 2.bs., Atatürk Üniversitesi Ofset Tesisleri, Erzurum 2012, s. 109-134.
- ⁴¹ Hakkında bilgi için bkz. Abdülkerim Özaydın, “İbn Mukle,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2007, XX, s. 211-212.
- ⁴² Abdülkadir Yuvalı: “İlhânlılar,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2000, XXII, s. 102.
- ⁴³ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, LM Yayınları, İstanbul 2002, s. 228.
- ⁴⁴ Hakkında bilgi için bkz. Mehmet İpşirli: “Âsaf,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 1991, III, s. 455.
- ⁴⁵ Hakkında bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan: “Mahmud I,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2003, XXVII, s. 351.
- ⁴⁶ Hakkında bilgi için bkz. Abdüldafür Revân Ferhâdi: “Bîdil,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 1992, VI, s. 134-135.
- ⁴⁷ Hakkında bilgi için bkz. İsmail Durmuş ve Mustafa Öz: “Sahbân el-Vâilî,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2008, XXXV, s. 511-512.
- ⁴⁸ Hakkında bilgi için bkz. Muhammed Aruçi: “Sûdî Bosnevî,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2009, XXXVII, s. 466.
- ⁴⁹ Bu terkinin sebk-i Hindî ile ortaya çıktığına işaretlerle, bkz. Ali Yıldırım, “Siyâh-bahâr Tamlamasının Bir Üslup Özelliği Olarak Divan Şiirinde Yer Alması,” *F.S.M. İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 23 (2014), s. 139-150.
- ⁵⁰ İlgili âyete iktibasla, bkz. Kur’ân: 77/20 “أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ” “Biz sizi değersiz bir sudan yaratmadık mı?”
- ⁵¹ Mânî’nin gökten inen bir mucize olarak müritlerine gösterdiği “Nigâr, Nigâr-hâne, Nigâristan”, “Erjeng” adlı resim mecmuasına telmihle, bkz. Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 372; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1992, s. 318.
- ⁵² Külliyyât-ı Sa’dî: “...مه”
- ⁵³ İlgili âyete iktibasla, bkz. Kur’ân: 43/52 “أَلَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يُكَادُ يَبِينُ” “Yoksa ben şu zavallı, neredeyse derdini anlatamayacak durumda olan adamdan daha hayırlı değil miyim?”

- 54 Külliyyât-ı Sa'dî "خلق"
- 55 "ان الل خمر طينة آدم بيده " *Allah Âdem'in çamurunu kendi eliyle yoğurdu*” bkz. İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyân, Beyrut, c.6, s. 101.
- 56 Külliyyât-ı Sa'dî: "... نروید ز..."
- 57 Zâhir âlem, dünya.
- 58 Tefeül: Fal açma, hayra yorma, uğur sayma.
- 59 Kîdem: Varlığının hiçbir tarz ve şekilde başlangıcı olmamak anlamında, Cenâb-ı Hakk'ın zâtî sıfatlarından biridir.
- 60 Külliyyât-ı Sa'dî: "...شكوفه..."
- 61 Külliyyât-ı Sa'dî: "...مشتاق در..."
- 62 Hz. Yûsuf kıssasına telmihle, bkz. Ku'rân: 12/31.
- 63 Âlem-i gayb: Madde âleminin ötesindeki gözle görülemeyen âlem.
- 64 Külliyyât-ı Sa'dî: "به آب زر نتواند کشید چون تو الف"
- 65 Külliyyât-ı Sa'dî: "...مثال..."
- 66 El-Hille: Irak'ın merkezinde Fırat Nehri üzerinde bir şehir.
- 67 Külliyyât-ı Sa'dî: "...حکایتی..."
- 68 Külliyyât-ı Sa'dî: "صبر..."
- 69 Terencebin: Kudret helvası.
- 70 Külliyyât-ı Sa'dî: "...اضطراب و حنین"
- 71 Külliyyât-ı Sa'dî: "تو را سری است..."
- 72 Külliyyât-ı Sa'dî: "...حظ..."
- 73 Külliyyât-ı Sa'dî: "...جور نیست..."
- 74 "شیر خدا" Hz. Ali'nin lakabıdır. "Allah'ın aslanı"
- 75 Külliyyât-ı Sa'dî: "...خلق..."
- 76 Külliyyât-ı Sa'dî: "...به احسان..."
- 77 Külliyyât-ı Sa'dî: "...خدای و ناصح خلق"
- 78 Külliyyât-ı Sa'dî: "به رای روشن و فکر بلیغ و رای رزین"
- 79 Tenkitli metni hazırlanan çalışmada "olarak geçen bu ifadenin anlam bütünlüğüne göre, "دید ایام" şeklinde olması gerekmektedir. Bkz. Karadere, "Nevres-i Kadîm'in Farsça Divânı", Yüksek Lisans Tezi, s. 12.
- 80 Külliyyât-ı Sa'dî: "...خهی به قوت..."
- 81 Külliyyât-ı Sa'dî: "...سر..."
- 82 Benât-ı na'ş: Kuzey kutbu dairesinden gözüken yedi yıldızdan oluşan yıldızlar kümesi.
- 83 Külliyyât-ı Sa'dî: "...نکردست..."
- 84 Külliyyât-ı Sa'dî: "...منظمس..."
- 85 Külliyyât-ı Sa'dî: "...ملکهای..."
- 86 İhan: Moğol hükümdarlarının unvânı.

- 87 İlgili âyete iktibasla, bkz. Kur'ân: 36/24 "إِنِّي إِذًا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ"; "O taktirde ben mutlaka açık bir sapıklık içinde olurum."
- 88 Burada istiare sanatı yapılmıştır. (Sana karşı çıkanların irade atlarının eli ayağı kesiliversin)
- 89 Sa've: Kuyruk sallayan kuşu.
- 90 Külliyyât-ı Sa'dî: "...مرور..."
- 91 Külliyyât-ı Sa'dî: "...پیر..."
- 92 Bu beyitte kast edilen şudur: Benim şiir şevkimi, gün yüzüne çıkar. Zira daha önce kimseye şiir yazmadığım bir zevk ve duyguyla sana yazdığım şiirim, tıpkı bâkire bir kız gibidir.
- 93 Külliyyât-ı Sa'dî: "به زنده می‌کنم از ننگ وصلتش در گور"
- 94 Külliyyât-ı Sa'dî: "...نگردد..."
- 95 Dîbâ: İpekli kumaş.
- 96 Külliyyât-ı Sa'dî: "...نافه مشکین؟"
- 97 Külliyyât-ı Sa'dî: "...بهار..."
- 98 Külliyyât-ı Sa'dî: "...طی..."
- 99 Ferzin: Satranç oyununda vezir.
- 100 Emr-i muhâl: Gerçekleşmesi imkânsız olan emir.
- 101 Şöyle ki: Kemalın ve zevalın bir arada olduğu âlemde hem güzelliklerin hem de çirkinliklerin olması tabiidir.
- 102 Kevn: Varlık, vücut, mevcudiyet. Kevn bahçesi, mecâzî mânâda dünyadır.
- 103 Külliyyât-ı Sa'dî: "...بلی..."
- 104 Külliyyât-ı Sa'dî: "...و کین..."
- 105 İlgili âyete telmihle, bkz. Ku'rân: 3/30. "...يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا"; "Herkesin yaptığı iyiliği ve yaptığı kötülüğü hazır bulacağı gündé..."
- 106 Külliyyât-ı Sa'dî: "...مبین..."
- 107 Külliyyât-ı Sa'dî: "همیشه چشمه رزقت معین و بخت معین"
- 108 Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2005, s. 424-425.
- 109 Osman Horata v.dğr, *XVIII. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012), s.15.
- 110 Şentürk ve Kartal, *a.g.e.*, s.427.
- 111 Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*, c.II, (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983), s.752.